

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΜΣΤ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 – 115 21 ΑΘΗΝΑΙ – ΤΗΛ. 72.18.308

15 ΜΑΡΤΙΟΥ 1997

ΑΡΙΘ. 5

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, 'Ο συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος» ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης. – Μητροπ. Θήρας Παντελεήμονος, 'Ο Γέροντας Φιλόθεος Ζερβάκος, ὡς Πνευματικός. – Ἰω. Φουντούλη, Ἐπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες. – Φς, Τὸ βιβλίο. – Ἀλεξ. Μ. Σταυρόπουλου, Ἡ ποιμαντικὴ διάσταση τοῦ ἀγιαστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. – Ἀνδρέα Παπαβασιλείου, Στὸ κατώφλι τῆς Εὐρώπης. – Θεοδώρου Ἀθ. Μαργακοῦ, Ὁσιος Λεόντιος ὁ ἐκ Στεμνίτης. – Νικολάου Κ. Δρατσέλλα, Ἡ ἸΔ' Κατήχησις πρὸς φωτισζομένους τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. – Μ. Μελ., Ἐπίκαιρα.

30 Μαρτίου – 5 Ἀπριλίου
ΕΒΔΟΜΑΔΑ
ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΚΛΗΣΕΩΝ
Ἐπιμορφωτικὲς Συνάξεις
Ἐφημεριακοῦ Κλήρου,
σσ. 88-90

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθήναι, Ἰασιῶν 1 – Τηλέφωνο
72.10.734 • Προϊστάμενος Τυπο-
γραφείου: Σωκράτης Μαυρογόνα-
τος, Ἡπείρου 132 – Πέραμα.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος» ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης

Τοῦ κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Α'

Τὴν 30ῆ Μαρτίου ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴ μνήμη τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, συγγραφέως τοῦ ἀσκητικοῦ ἔργου «Κλίμαξ» (τοῦ παραδείσου ἢ τῶν ἀρετῶν). Ὁ ὄσιος ἤκμασε στὸ χρονικὸ διάστημα μεταξὺ –περισσότερον– τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ βου αἰῶνος καὶ –ὀλιγώτερον– τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 7ου αἰῶνος. Γιὰ τὴν ζωὴ του ἔχει γράψει ὁ μοναχὸς Δανιὴλ τῆς μονῆς Ραϊθοῦ (κοντὰ στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα) (Migne Ἐ. Π. 88, 596-608).

Ὁ ὄσιος Ἰωάννης εἶχε δαμιλῆ ἐγκυκλία μόρφωσι καὶ γι' αὐτὸ ὀνομαζόταν «σχολαστικός». Πολὺ νέος ἔγινε μέλος κοινοβίου στὸ ὄρος Σινᾶ. Ὅταν ὁ πνευματικὸς του γέρον πέθανε, τότε ὁ νεαρὸς μοναχὸς Ἰωάννης, ἐπισκέφθηκε κέντρα μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴ συνέχεια ἐπέστρεψε στὸ ὄρος Σινᾶ, ὅπου ἔζησεν ὡς ἐρημίτης σ' ἓνα κελλί, ποὺ ἀπέειχε 2 ὥρες ἀπὸ τὴν Ἰ. Μονὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης. Ὅταν εἶχε ζήσει ἐκεῖ 40 χρόνια καὶ εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἡ φήμη τῆς ἀγιότητος, τῆς σοφίας καὶ τοῦ συγγραφικοῦ του χαρίσματος, οἱ μοναχοὶ τοῦ Σινᾶ τὸν ἐξέλεξαν Ἠγούμενο, ἀλλ' αὐτός, νοσταλγώντας τὴν πνευματικὴ ἡσυχία τοῦ ἐρημίτου, γρήγορα ἐγκατέλειψε τὰ ἡγουμενικὰ καθήκοντα καὶ ἐπανῆλθε στὸ κελλί του στὴν ἔρημο. Στὸ κελλί αὐτὸ ἀπελάμβανε τὴ γλυκύτητα τῆς πνευματικῆς ἀνατάσεως, μελέτης καὶ τῆς χωρὶς ἀκρότητες ὑγιούς ἀσκήσεως. Θεωροῦσε τὴν ταπεινοφροσύνη ἀνώτερη ἀπὸ τὶς νηστεῖες, ἀγρυπνίες καὶ «χαμευνίες» καὶ ζοῦσε στὴν ἀναγωγικὴ καὶ μυσταγωγικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς. Ὡς τύπον προσευχῆς προτιμοῦσε καὶ συνιστοῦσε ὄχι τὴν «πολυλογίαν», ἀλλὰ τὴν «μονολογίαν», διότι, ὅπως ἔγραφε, «πολυλογία μὲν πολλάκις ἐν προσευχῇ τὸν νοῦν καὶ ἐφάντασε καὶ διέχυσε, μονολογία δὲ πολλάκις τὸν νοῦν συνάγειν πέφυκε» (Migne Ἐ. Π. 88, 1112). Ἡ συνεχῆς νοερὰ προσευχὴ του, ποὺ συνδυαζόταν μὲ «νήψιν», «νοδς

τήρησιν», «προσοχήν» και «φυλακὴν καρδίας», τὸν ὀδηγοῦσε στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἱεράς «ἡσυχίας», τὴν ὁποία προέβαλλε μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: «*Ἰησοῦ ὄνομα κολληθήτω τῇ πνοῇ σου καὶ τότε γνώση ἡσυχίας ὠφέλειαν*» (αὐτ., 1112). Ὁ ζῶν στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς «ἡσυχίας» αὐτῆς «*ἔγνω βυθὸν μυστηρίων*», διότι «*τῆς ἡσυχίας τὸ οὐς δέξεται παρὰ Θεοῦ ἑξαίσιον*» (αὐτ., 1100).

Ὁ ἰδιαίτερος τύπος τῆς ἀγιότητός του χαρακτηριζόταν ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξι ὄχι τόσο μορφῶν ἐκστατικοῦ μυστικισμοῦ ἢ ἐντατικῆς θεολογικῆς θεωρίας, ἀλλὰ βυθισμοῦ στὸ πένθος καὶ στὰ δάκρυα τῆς μετανοίας καὶ ἀνοδικῆς ἀγιαστικῆς προσπαθείας. Ὅπως τονίζει ὁ ἴδιος, «*οὐκ ἐγκληθησόμεθα ἐν ἐξόδῳ ψυχῆς, διότι οὐ τεθναματουργήκαμεν, οὐδὲ ὅτι οὐ τεθεολογήκαμεν, οὐδὲ ὅτι θεωρητικοὶ οὐ γεγόναμεν, ἀλλὰ λόγον δώσομεν, διότι ἀδιαλείπτως οὐ πεπενθήκαμεν*» (αὐτ., 816). Γιὰ τὸν ὄσιο Ἰωάννη, ἀγιότης εἶναι ἡ προοδευτικὴ ἀνάβασις στὴν πνευματικὴ σκάλα τῶν ἀρετῶν, στὴν κορυφὴ τῆς ὁποίας τοποθετοῦσε τὶς τρεῖς ἀρετὲς τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης.

Τὴν προσωπικὴ του ἀκριβῶς βιωματικὴ ἐμπειρία ἀπὸ τὸ ἀνέβασμα τῆς πνευματικῆς αὐτῆς σκάλας περιγράφει στὸ πολὺ γνωστὸ ἔργο του «Κλίμαξ» (τοῦ παραδείσου ἢ τῶν ἀρετῶν), τὸ ὁποῖο ἐγίνε δημοσίως γνωστὸν, ὅταν ἐστάλη στὸν ὁμώνυμο ἡγούμενο τῆς Ραϊθοῦ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ γεγονότος, ὅτι αὐτὸς μὲ ἐπιστολὴ του εἶχε παρακαλέσει τὸν ὄσιο Ἰωάννη νὰ τοῦ στείλῃ γραπτῶς τὶς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴν δεοντολογία τῆς πνευματικῆς ἀσκήσεως. Ἡ «Κλίμαξ» σὲ 30 κεφάλαια ἢ λόγους περιγράφει τὰ στάδια τῆς ἀνοδικῆς πορείας πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ καλεῖ νὰ «*ἐπιβῶμεν προθύμως καὶ πιστῶς καὶ ἡμεῖς τῆς νοεράς ταύτης καὶ οὐρανοδρόμου ἀνόδου, ἧς ἀρχὴ μὲν τῶν γηϊνῶν ἀποταγή, τέλος δὲ ὁ τῆς ἀγάπης Θεός*» (Πρόλογος, Migne Ἐ. Π. 88, 628). Καὶ στὸν Ἐπίλογο λέγονται χαρακτηριστικῶς τὰ ἐξῆς: «*Ἀναβαίνετε, ἀναβαίνετε, ἀδελφοί, ἀναβάσεις προθύμως... “Δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν” (Ἦσ. β' 3), τοῦ καταρτίζοντος τοὺς πόδας ἡμῶν ὡσεὶ ἐλάφου καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἰστώντος τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ὠδῇ αὐτοῦ (Ψαλμ. ιζ' 34 Ἀββακ. γ' 19)*» (αὐτ., 1160 ἐξ.).

Ὡς παράρτημα τῆς «Κλίμακος» πρέπει νὰ

θεωρηθῇ ὁ «*Λόγος εἰς τὸν Ποιμένα*», ὁ ὁποῖος λόγος, σταλεῖς ἐπίσης στὸν ἡγούμενο τῆς Ραϊθοῦ, προβάλλει τὸ ἰδεῶδες τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος καὶ διδασκάλου.

Τὸ κείμενο τῆς «Κλίμακος» καὶ τοῦ «*Λόγου εἰς τὸν Ποιμένα*» εἶναι εὐκόλως προσιτὸ στὴν ἔκδοσι τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας Migne (τόμ. 88, 609-1209), ὅπως καὶ στὴν ὠραία ἔκδοσι τῆς Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου Ἀττικῆς: «*Τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου Κλίμαξ*» (Εἰσαγωγή - Κείμενον - Μετάφρασις - Σχόλια - Πίνακες ὑπὸ Ἀρχιμ. Ἰγνατίου), Ὁρωπὸς Ἀττικῆς 1978.

Ὁ ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης ἐξυμνεῖται διακαίως ὡς «*τὸ καύχημα τοῦ ὄρους Σινᾶ*», ἐνῶ τὸ ἔργον αὐτοῦ «Κλίμαξ» χαρακτηρίζεται ὡς «*τὸ Εὐαγγέλιον τῶν ἀσκητῶν*» (Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης) καὶ τερπνὸν ἀνάγνωσμα ὄλων τῶν πιστῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν προβάλλει γιὰ ὄλους τὸ ὑγιὲς ἀσκητικὸν ἰδεῶδες. Γι' αὐτὸ δικαιολογεῖται μέσα στὴν περίοδο τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς νὰ συνεχίσωμε τὴν προβολὴ τῆς «Κλίμακος» καὶ εὐσυνόπτου ἀνθολογίου αὐτῆς, δοθέντος μάλιστα ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει καθιερώσει τὸν ἑορτασμὸ τῆς μνήμης τοῦ συγγραφέως αὐτῆς ὄχι μόνον τὴν 30ῆ Μαρτίου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἰδ' αἰῶνα καὶ τὴν Κυριακὴ τῆς Δ' Ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν.

(Συνεχίζεται)

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΨΙΣ (σχῆμα μικρό).

ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ
(Σχῆμα μικρό).

ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ *μέ ἐρμηνεία* (Ἀρχιμ. Ἐπιφανίου Θεοδωροπούλου, τ).

ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ (σχῆμα μεσαίο).

ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ (κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), *σχῆμα μεγάλο, χρυσόδετο.*

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΖΕΡΒΑΚΟΣ ΩΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ*

Του Σεβ. Μητροπολίτου Θήρας, Ἀμοργοῦ καὶ Νήσων

κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

Σεβασμώτατοι ἅγιοι Ἀδελφοί,
Ὅσιωτάτη ἀγία Ἥγουμένη,
Κύριε Πρόεδρε,
Ἀγαπητοί μου Κυρίες καὶ Κύριοι Σύεδροι,

Εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὴν ἰδιαίτερη τιμὴ ποῦ μοῦ γίνεται σήμερα ἀπὸ τὴν Διοργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνεδρίου, δίδοντάς μου τὴν δυνατότητα καὶ τὴν χαρὰ νὰ βρισκομαι κοντά σας καὶ νὰ ἀπευθύνομαι μὲ πολλὴ ἀγάπη σὲ σᾶς, σ' ἕνα τόσο ἐκλεκτὸ ἀκροατήριον, σ' ἕναν ὄμιλον ἀνθρώπων λίαν ἀγαπητῶν μου, μεταξὺ τῶν ὁποίων βλέπω σεβαστοὺς μου καθηγητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, συμφοιτητὲς μου στὴν Θεολογικὴ Σχολή, ἀδελφοὺς καὶ φίλους στὴν πορεία τῆς ζωῆς, συνεργάτες στὸν Ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου,

Θέμα μου, «Ὁ Γέροντας Φιλόθεος Ζερβάκος, ὡς Πνευματικὸς».

Ἀρχιμ. Φιλόθεος Ζερβάκος. Νιώθω τόσο ἀδύνατο τὸν ἑαυτὸ μου νὰ μιλήσω γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποῦ ἐπὶ τόσες δεκαετίες μιλοῦσε καὶ κυριαρχοῦσε τόσο ἔντονα σὲ χιλιάδες ὀρθόδοξες καρδιές. Ἀπὸ ὅσα θὰ ἀκουσθοῦν τὴν ὥρα αὐτὴ ποῦ ἔχω στὴν διάθεσή μου, ἀπὸ τὸ φιλόξενο αὐτὸ βῆμα, πολὺ λίγα, ἐλάχιστα ἴσως, θὰ εἶναι δικὰ μου. Τὰ πολλὰ, τὰ περισσότερα, θὰ εἶναι δικὰ του. Ἐκεῖνον θὰ ἀφήσω νὰ μιλήσει. Πρὶν, ὅμως, ἀκούσετε τὴν βιογραφία του, γραμμὴν ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ δημοσιευμένην στίς 13 Ἰουλίου τοῦ 1978, ἐπιτρέπατέ μου, παρακαλῶ, λίγες λέξεις:

Ἦμουν δεκαεννέα χρόνων περίπου. Περίοδος ξενικῆς κατοχῆς. Κάποια μέρα βρέθηκα στὸ σπίτι κάποιου συμπατριώτη μου κι ἄκουσα νὰ συζητοῦν γιὰ κάποιον κληρικὸ. Πατὴρ Φιλόθεος λεγόταν. Τὰ ὅσα ἄκουσα μὲ συνεκίνησαν. Ὅλα μίλησαν ἀμέσως μέσα μου. Ἦθελα νὰ τὸν γνωρίσω. Νὰ μάθω πὼς μεγάλωσε. Ἄν σπούδασε. Πὼς προχώρησε. Ποιοὶ οἱ ἀγῶνες του. Ποιές οἱ προσπάθειές του. Πόσο ὁμορφος εἶναι ὁ δρόμος

τῆς ζωῆς ποῦ διάλεξε. Καὶ χωρὶς νὰ τὸν ξεύρω, χωρὶς ἀκόμα νὰ τὸν ἔχω ἰδεῖ, μόλις ἄκουσα τὰ ὅσα γιὰ τὸν Ὅσιο αὐτὸν Πατέρα ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα εἶπαν, μέσα μου δημιουργήθηκαν συναισθήματα σεβασμοῦ, θαυμασμοῦ, καὶ ἀγάπης υἱικῆς γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὁ ὁποῖος τόσο πολὺ εἶχε πλησιάσει τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἄς ἀκούσουμε ὁμως τὸν ἴδιο τὸν πατέρα Φιλόθεο, τὸν σεβάσμιο Γέροντα, νὰ ὁμιλῇ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του:

Ὅτε ἤμην νέος 18-19 ἐτῶν καὶ ὁ Κύριος μὲ ἐκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσω διὰ τῆς Μοναχικῆς Πολιτείας ἀνέγνωσα εἰς τὸν 54ον Ψαλμὸν τοῦ Δαβὶδ τὸν στίχον, ὅστις λέγει· «Ἐπίρριπον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει». Εἰς δὲ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον (Ματθ. ι', 9) τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ παραγγελίαν· «Μὴ κτήσηθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζωῆνας ὑμῶν, μηδὲ πῆραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ράβδον». Ταῦτα ἀναγνώσας καὶ πιστεύσας ὅτι εἰσὶν ἀληθῆ λόγια τοῦ Θεοῦ ἀνεχώρησα τῆς πατρικῆς μου οἰκίας, ἀνυπόδητος, ἀσκητῆς, χωρὶς πῆραν, χωρὶς ράβδον, μὲ ἕνα χιτῶνα καὶ μὲ ἕν μικρὸν Εὐαγγέλιον. Ἰσως εὐρεθῶσι τινες ὀλιγόπιστοι ἢ καὶ ἄπιστοι νὰ μοὶ εἴπουν· πὼς ἦτο δυνατόν χωρὶς χρήματα πολλὰ νὰ διέλθης τόσας νήσους, πόλεις, χώρας, κόμας, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἀποκρίνομαι ὅτι παρ' ἀνθρώποις τοῦτο ἐστὶν ἀδύνατον, ἀλλὰ παρὰ τῷ Θεῷ τοῦτο καὶ πάντα δυνατὰ ἐσσι. Πὼς οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι πτωχοὶ ὄντες, ἀνυπόδητοι, γυμνοί, ἠδυνήθησαν καὶ διήλθον πᾶσαν τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην, ὑστεροῦμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι; Καὶ δώδεκα ὄντες τὸν ἀριθμὸν ὑπέταξαν πάντα τὰ ἔθνη εἰς θεογνωσίαν καὶ πάντας τοὺς τε ὄρατους καὶ ἀόρατους ἐχθροὺς των ἐνίκησαν, ὥστε ἐκκληττόμενοι ἔλεγον· «Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἢ νικήσασα τὸν κόσμον, ἢ πίστις καὶ ἀγάπη ἡμῶν πρὸς τὸν Πανάγαθον, Παναληθῆ Διδάσκαλον καὶ Πατέρα καὶ Θεὸν ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς Οὐρανοῖς!».

Καὶ εἰς ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον καὶ ἁμαρτανλόν, ἐπειδὴ τὸν ἠκολούθησα, οὐ μόνον δὲν μὲ ἀφῆκε

* Εἰσήγησις γενομένη εἰς τὸ ἐν Πάρῳ Συνέδριον «Ἡ Ἐκατονταπυλιανὴ καὶ ἡ Χριστιανικὴ Πάρος», 14-19 Σεπτεμβρίου 1996.

ἀβοήθητον, ἀλλὰ μοι ἔδωκε χρήματα ποῦ δὲν εἶχον καὶ διήλθον ἱεραποστολικῶς τὰς ἀνωτέρω νήσους, πόλεις καὶ χώρας. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸ βραχύτατον διάστημα τῆς ἐπιγείου βιοτῆς μου ποῦ τὸν ἀκολούθησα, με ἠξίωσε καὶ ἔκτισα 12 ἐκκλησίας, 2 μονάζ, 3 κοιμητήρια, 2 σχολεῖα κ.λπ. Μοὶ ἔστειλε χρήματα διὰ φιλοθέων καὶ φιλοχρίστων καὶ διένειμον εἰς πτωχοὺς ἀδελφούς Του, χήρας, ὀρφανά, διότι ἐγὼ ἤμην καὶ εἶμαι πτωχὸς καὶ γυμνός. Ἐὰν τολμήσω νὰ καυχηθῶ ἔσομαι ἄφρων.

Ὅσα καλὰ ἔγιναν δι' ἐμοῦ εἶναι ξένα, εἶναι τῆς Χάριτος καὶ βοηθείας τοῦ Θεοῦ. Ἴδικά μου εἶναι αἱ πολλαὶ ἁμαρτίαι. Ἄλλὰ καὶ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, ὅτι θὰ δώσῃ καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς ὅσους ἀφήσουν γονεῖς, ἀδελφούς, χρήματα, κτήματα καὶ ὑπάρχοντα, ἑκατονταπλασίονα ἀγαθὰ καὶ κληρονομίαν ζωῆς αἰωνίου ἐπαλήθευσαν πλήρως. Ὁφείλω δὲ νὰ ὁμολογήσω ὅτι, ἀντὶ τῶν σαρκικῶν γονέων, ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, μοὶ ἔδωκεν ἑκατονταπλασίως πνευματικὸς πατέρας καὶ ἀδελφούς, τέκνα δὲ πνευματικὰ μυριοπλασίως εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην, Εὐρώπην, Ἀμερικὴν, Ἀφρικὴν καὶ Αὐστραλίαν.

Τοιοῦτον Πατέρα καὶ Θεὸν Πανάγαθον, Παντοδύναμον, Φιλανθρωπότατον καὶ Εὐσπλαχνικότατον, Ὅστις διὰ τὴν πολλὴν Του πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην καὶ σωτηρίαν ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμῶν ἐπονείδιστον σταυρικὸν θάνατον καὶ μᾶς ἠλευθέρωσε τῆς αἰωνίου καταδίκης καὶ μᾶς ἐχάρισε τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἃς Τὸν πιστεύσωμεν, ἃς Τὸν ἀγαπήσωμεν με ὅλην μας τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν ἀξιωθῶμεν. Ἀμήν.

Ι. Μ. Θαψανῶν
13 Ἰουλίου 1978.

Ἀρχιμανδρίτης Φιλόθεος Ζερβάκος. Ἐνας ἄνθρωπος. Ἄτυφος καὶ ἀπέριττος στοὺς τρόπους, εὐγενὴς τὸ ὄνομα καὶ τὴν οὐσία, φιλόανθρωπος, ἀνιδιοτελής, φιλόπτωχος, πλούσιος σὲ ἀρετὴ καὶ πτωχὸς σὲ ὑλικά πράγματα, ἄφθονο ἔξεχεε τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα, με τὰ ὁποῖα ἐθέρμανε μυριάδες ψυχῶν. Ἐπίλεκτος στρατιώτης τῆς Ἐκκλησίας, φάρος πνευματικὸς πρώτου μεγέθους, ἐστία ἀκτινοβόλος καὶ καλλικέλαδος ἀηδῶν τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεώς μας. Ὡς κρυστάλλινη πηγὴ, με τὰ νάματά της ἐδρόσιζε καὶ ἐπότιζε ἐπὶ πολλὰς δεκαετίες τὴν διψασμένην

πνευματικὴ γῆ τῆς πατρίδος μας. Ἔθεσε ὡς κανόνα καὶ μέτρο στὴ ζωὴ του τὸ «ὑπερορᾶν μὲν σαρκός, παρέρχεται γάρ, ἐπιμελεῖσθαι δὲ ψυχῆς πράγματος ἀθανάτου». Τὸ κήρυγμά του ἠμπορεῖ νὰ παραβληθῆ κάλλιστα με ἄροτρο, πρὸς ἀγρὸ ξηρὸ καὶ ἄγονο, μεταδίδοντας τὸν λόγο «τομῶτερον ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον».

Ὁ π. Φιλόθεος εἶχε πανελληνία ἀκτινοβολία καὶ ἦταν γνωστὸς γιὰ τὴν ἀγία του ζωὴ καὶ τὴν πολυσχιδῆ πνευματικὴ του δραστηριότητα. Ἀνθρώπος με αὐστηρὲς ἀρχές, με χαλκέντερο χαρακτήρα, με ἔνθεο ζῆλο καὶ θερμὴ ἀγάπη στὸν Κύριο, ἔδωσε τὸ «παρῶν» σὲ ὅλα τὰ πνευματικὰ προσκλητήρια καὶ πῆρε μέρος σὲ πολλοὺς ἀγῶνες. Μιμούμενος τὸ παράδειγμα μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν μορφῶν, δὲν ἐπανεπαύετο στὸ ὑψηλὸ βουνὸ τῆς φιλοσοφίας, ἀπολαμβάνοντας τὴν γλυκύτητα τῆς ἐρημικῆς ζωῆς. Πολλὰς φορὲς κατέβαινε στὸν κάμπο τῆς κοινωνίας, γιὰ νὰ ἐνισχύσει τίς θέσεις τῶν ἀγωνιζομένων μαχητῶν τοῦ Χριστοῦ μέσα στὸν κόσμο, δίδοντάς τους τὴν χαρὰ τῆς νίκης.

Τὰ πολυπληθῆ παιδιὰ του ποῦ εἶναι σκορπισμένα σὲ πολλὰς πόλεις τῆς χώρας μας, μὰ καὶ σὲ ὅλο τὸν κόσμο, ὅπως εἶπα στὴν ἀρχή, αἰσθάνονται τὴν ἔλλειψή του σήμερα καὶ παρακαλοῦν καὶ δέονται στὸν Κύριο νὰ ἀναπαύσει τὴν ψυχὴ του ἐκεῖ ὅπου οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται, ἃς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ συμπληρώσω, νὰ ἀγιάσει τὴν ψυχὴ του.

Ὁ π. Φιλόθεος ἀναδείχθηκε:

Ἄνθρωπος τῆς ἀγάπης: Ἀγάπησε πολὺ τὸν Οὐράνιο Πατέρα. Τὸ ὄνομα ποῦ πῆρε στὴν μοναχικὴ του κουρὰ, τὸ ἐδικαίωσε. Ἀποδείχθηκε πραγματικὰ φιλόθεος, φίλος τοῦ Θεοῦ, ἀγαποῦσε τὸν Θεό, ἀλλὰ ἀγαποῦσε καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Σὰν ἄνθρωπος τῆς ἀγάπης δὲν κατέκρινε ποτὲ κανέναν, ὅσο ἁμαρτωλὸς καὶ ἂν ἦταν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἡ κρίσις, ἔλεγε, ἀνήκει μόνον στὸν Θεό.

Ἄνθρωπος τῆς προσευχῆς: Κάθε τόπος ποῦ πατοῦσε, γινόταν καὶ τόπος προσευχῆς. Ὅσο μακρὰ κι ἂν βρισκόταν, πολλὰς φορὲς, ἀπὸ τὴν Μονὴ τῶν Λογγοβάρδας, δὲν παρέλειπε ποτὲ τὴν κεκανομισμένη Μοναστηριακὴ ἀκολουθία. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο ἔφερε πάντοτε μαζί του τὰ λειτουργικὰ βιβλία.

Ἄνθρωπος τῆς Ἱεραποστολῆς. Συχνὰ ἐγκατέλειπε τὴν ἡσυχία τοῦ Μοναστηριοῦ του καὶ περιώδευε ὅλη τὴν χώρα, γιὰ νὰ κηρύτ-

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Καθηγητοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος)

Στὴ συνέχεια θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἰδοῦμε τὸ θέμα τῆς «μυστικῶς» ἢ «ἐκφώνως» ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν κάπως συστηματικότερα. Καὶ τὸ πρῶτο ποὺ πρέπει νὰ ἀποσαφηνισθεῖ εἶναι ἡ ἔννοια τῶν δύο αὐτῶν ὄρων.

Ὁ πρῶτος, τὸ «μυστικῶς», εἶναι παλαιὸς ὄρος, ποὺ ἀπαντᾷ ἤδη στὰ πρῶτα σωζόμενα λειτουργικὰ χειρόγραφα, πρὸς δήλωσι τῶν εὐχῶν ποὺ διαβάζονται σὲ ὕφος ἀναγνώσεως καὶ σὲ χαμηλὸ τόνο. Δὲν σημαίνει κάτι τὸ «μυστικὸ» μὲ τὴν σύγχρονη ἔννοια τοῦ ὄρου, τὸ ἀπόρητο, τὸ μὴ λεγόμενο ἢ τὸ μὴ ἐπιτρεπόμενο νὰ ἀκουσθεῖ. Εἶναι ταυτόσημος μὲ ἓναν ἄλλο παράλληλο ὄρο ποὺ ἀπαντᾷ

σπανιότερα: «κατὰ τὸ σεσιωπημένον». Πρόκειται γιὰ μιὰ καθαρὰ τεχνικὴ καὶ ὄχι θεολογικὴ ὀρολογία. Βρίσκεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν ὄρο «ἐκφώνως» ποὺ προτάσσεται, ἀπὸ παλαιότητα ὁμοίως ἐποχῆ, τῶν μελωδικῶν δοξολογικῶν καταλήξεων τῶν εὐχῶν, οἱ ὁποῖες, κατὰ τὴν διάταξη αὐτῆ, ὀρίζεται νὰ λέγονται «ἐκφωνητικῶς», σὲ ὑψηλότερο ἀπὸ τὶς εὐχὲς τόνο καὶ μὲ ἀπλὴ ἐμμελῆ ἀπαγγελία. Ὁρισμένες εὐχὲς λεγόταν «ἐκφωνητικῶς», «μεγάλῃ» ἢ «λαμπρῇ τῇ φωνῇ», ὅπως οἱ εὐχὲς τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν Θεοφανείων καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Ἄλλες χωρὶς νὰ ἀκούονται ἀπὸ τὸν λαό, ὄχι γιὰτι εἶχαν κάτι ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀκούεται ἀπ' αὐτόν,

τη καὶ νὰ ἐξομολογῆ τοὺς πιστοὺς. Σὰν τὸν Ἄγιο Κοσμά τὸν Αἰτωλό, ζοῦσε τὸν λόγο τοῦ Ἁπ. Παύλου: «Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου ἕκαστος» (Α' Κορινθ. ι' 24). Ὁ π. Φιλόθεος ζοῦσε γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἔτσι ὄλοι τὸν γνώρισαν. Ὅσοι τὸν γνώρισαν.

Ἐπῆρξε πραγματικὰ ἀκόμη ἓνας φωτισμένος Πνευματικὸς. Στὸ ἐπιτραχήλιό του εὑρίσκαν ἀνάπαυση χιλιάδες. Κάθε πόλη καὶ χωριὸ ποὺ ἐπισκεπτόταν, γινόταν τόπος προσκυνήματος. Ἀπὸ τὰ χαράματα μέχρι τὰ μεσάνυκτα, δεχόταν ἀδιακρίτως ὅποιον τὸν πλησίαζε στὸ Μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως. Μέχρι καὶ τὴν παραμονὴ τῆς κοιμήσεώς του ἀκόμα, ἐξομολογοῦσε. Αὐτὸ μποροῦν νὰ τὸ βεβαιώσουν ἡ ἁγία Ἑγουμένη καὶ οἱ ἀδελφὲς τῆς Μονῆς τῶν Θαψανῶν - Πάρου, ποὺ τὴν ὥρα αὐτῆ βρίσκονται κοντὰ μας.

Θυμάμαι τὴν ὥρα αὐτῆ κάτι ἀπὸ τὴν ζωὴ του. Ἐχουν περάσει ἀπὸ τότε τριανταπέντε χρόνια. Βρισκόταν στὴν Σύρο ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες. Ἦταν Μ. Τεσσαρακοστή. Ἐρχόταν τακτικὰ τότε, πολὺ τακτικὰ στὸ νησί. Ἦμουν Ἱεροκήρυκας τὴν δεκαετία ἐκεῖνη στὴν Ἱ. Μητρόπολη Σύρου. Ἀπὸ ἡμέρες εἶχα εἰδοποιήσει τοὺς μαθητὲς καὶ τὶς μαθήτριες τοῦ Γυμνασίου, τῶν ὁποίων ἤμουν καὶ καθηγητῆς, ὅτι θὰ ἔκανα τὸ ἀπόγευμα μιᾶς Τετάρτης Προηγιασμένη Θ. Λειτουργία γιὰ τὰ Σχολεῖα τους. Ὁ π. Φιλόθεος στὸ Ναὸ ποὺ θὰ ἐτελεῖτο ἡ Θ. Λειτουργία ἐξομολογοῦσε ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα. Στὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξολομογοῦσα, πολλὲς φορὲς εἶχα μιλήσει γιὰ τὸν Γέροντα. Τοὺς εἶχα εἰπεῖ πὼς εἶναι, ὅπως καὶ ἡ-

ταν, ὄντως ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, πνευματικὸς ἄριστος, γνώστης τῶν προβλημάτων κάθε ἡλικίας. Τὰ παρώτρυνα, ἰδιαίτερος τὰ μεγάλα, νὰ πηγαίνουν εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὴν μεγάλην του ἡλικία, θὰ τοὺς νιώσει, θὰ τοὺς βοηθήσει. Ὅμως, δὲν πηγαιναν, δυσκολεύονταν νὰ παραδεχθοῦν πὼς εἶναι δυνατὸν ἓνας τόσο μεγάλος — γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη — στὴν ἡλικία ἄνθρωπος, νὰ καταλάβει ἓναν νέον.

Τὴν Τετάρτη ἐκεῖνη, λίγο πρὶν ἀρχίσει ἡ Θ. Λειτουργία, αἰσθάνθηκα τὴν ἀνάγκη νὰ πλησιάσω τὸν Γέροντα — πνευματικὸς μου ἦταν — καὶ νὰ τοῦ εἰπῶ μερικὰ πράγματα ποὺ μὲ ἀπασχολοῦσαν. Εἶχα τελειώσει καὶ γονατίζοντας μπροστά μου, κατάλαβα ὅτι τὰ παιδιά ἐκεῖνη τὴν ὥρα ἔμπαιναν στὸν Ναό. Ὁ χώρος ποὺ ἦταν τὸ ἐξομολογητήριον ἦταν γνωστὸς στὰ παιδιά. Πολὺ γρήγορα γέμισε. Παρεκάλεσα τὸν Γέροντα νὰ μείνει κοντὰ μας καὶ νὰ εἰπεῖ δυὸ λέξεις στὰ ἐκκλησιαζόμενα ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα παιδιά...

Δὲν πέρασαν παρὰ 5-6 ἡμέρες καὶ μιὰ μικρὴ ομάδα, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ κατηχητικοῦ μαθήματος, μὲ ρώτησαν πότε θὰ ἔλθει πάλι ὁ Γέροντας στὸ νησί. Καὶ ἦλθε γι' αὐτὰ τὰ παιδιά. Ὅσες φορὲς τὸν εἶδα ἀπὸ τότε, πάντα μοῦ θυμιζε ἐκεῖνη τὴν Τετάρτη, ποὺ βλέποντας τὰ παιδιά τὸν δικό τους πνευματικὸ γονατιστὸ μπροστὰ στὸν ἅγιο Γέροντα, τὸν πλησίασαν, καὶ δεχόταν πάντα τὰ ὅσα μέσα στὴν ἁγία καρδιά του ὑπῆρχαν, εἶχαν ἀποθηκεύσει ἢ πείρα του καὶ ἡ ἀγάπη του, χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα γιὰ κάθε χριστιανό.

(Συνεχίζεται)

γιατί ήταν απόκρυφο, αλλά γιατί άφοροῦσε στὸν ἱερέα προσωπικά και ὄχι στὴν κοινότητα. Τέτοιες εἶναι στὴν μὲν θεία λειτουργία ἡ «εὐχή τοῦ χειροβικίου ὕμνου» στὸν βυζαντινὸ τύπο («Οὐδείς ἄξιος...») ἢ ἡ εὐχή «Ὁ εὐσπλαγχνος και ἐλεήμων Θεός...» και «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός, ὁ μονογενῆς Υἱός...» τοῦ ἁγίου βαπτίσματος και τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ ἀντίστοιχα. Αὐτὲς ἔλεγε ὁ λειτουργὸς «καθ' ἑαυτόν», ἢ «καθ' ἑαυτὸν ἐν ἑαυτῷ», κατὰ τὴν τυπικὴ διάταξη τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, δηλώνοντας και μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πὼς ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἱερωσύνης ἐπιτελεῖ τὰ μυστήρια, ἄσχετα ἀπὸ τὸ ἂν και κατὰ πόσον ὁ ἱερεὺς εἶναι ἄξιος ἢ μὴ ἄξιος γιὰ τὸ ἔργο αὐτό. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ γράψαμε παλαιότερα ἐξ ἀφορμῆς τῆς φράσεως «και μὴ διὰ τὰς ἐμὰς (τοῦ λειτουργοῦ) ἁμαρτίας κωλύσης τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων» τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (ἐρώτησης ὑπ' ἀριθμ. 411). Οἱ λοιπὲς εὐχὲς ποὺ ἀφοροῦν στὴν κοινότητα, εἴτε εἶναι τελεστικὲς μυστηρίων ἢ εὐχὲς σὲ διάφορες περιστάσεις ἢ και αὐτὲς τῆς συνάξεως και τῆς θείας λειτουργίας, ἐλέγοντο πάντοτε εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ. Ὅχι «ἐκφώνως» μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ἀναλύσαμε πῶς πάνω, δηλαδή μελωδικῶς, ὅπως οἱ καταλήξεις τῶν εὐχῶν. Ἡ σύγχυση στοὺς ὄρους προκαλεῖ ἢ εἶναι ἀποτέλεσμα συγχύσεως και στὰ πράγματα. Ἄλλὰ τὸ «ἐκφώνως» κι ἄλλο τὸ «εἰς ἐπήκοον». «Ἐκφώνως» θὰ εἰπεῖ «μελωδικά»· «εἰς ἐπήκοον» σημαίνει «ἀκουστά», ὥστε νὰ ἀκούονται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Αὐτὸ ἔχει σημασία. Ὅταν βρῶσκουμε τὸν ὄρο «ἐκφώνως» ἢ «ἐκφώνησις» δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκη ὅτι τὸ κείμενον τῆς εὐχῆς δὲν ἦταν ἀκουστό. Μποροῦσε νὰ εἶναι ἀκουστό και νὰ μὴ εἶναι. Ἀντίθετα μὲ τὸ ὄρο «μυστικῶς», ὅταν προτάσσεται τῆς εὐχῆς, ἔχουμε μιὰ σαφῆ ἐνδειξη ὅτι ἡ εὐχή διαβαζόταν ἀπὸ τὸν ἱερέα σὲ χαμηλὸ τόνο, χωρὶς νὰ ἀκούεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς.

Χρησιμοποίησαμε πῶς πάνω τὴ λέξη «πάντοτε» μὲ τὴν ἔννοια τοῦ γενετικά, ἀφετηριακά, μέχρις ὅτου ἐπεκράτησε μιὰ διαφορετικὴ πρακτικὴ, τὸ νὰ λέγονται οἱ εὐχὲς χωρὶς νὰ ἀκούονται ἀπὸ τὸν περιεστώτα λαό. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἄρκετὰ παλαιὸ ἔθος. Ἡ πρώτη γι' αὐτὸ μαρτυρία φθάνει στοὺς χρόνους τοῦ Ἰουσιτιανανοῦ (ΣΤ' αἰῶνας) και φαίνεται πὼς γρήγορα γενικεύθηκε. Σ' αὐτὸ θὰ ἐπανέλθουμε, ἀφοῦ πρῶτα προσπαθήσουμε νὰ ἰδοῦμε τὴν ἀρχικὴ παράδοση και τάξη και νὰ ἐρμηνεύσουμε τοὺς λόγους ποὺ ὀδήγησαν στὴν ἀλλαγὴ.

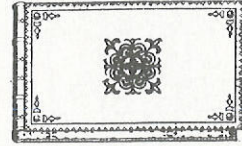
Ὁ μακαριστὸς καθηγητὴς Παναγιώτης Τρεμπέλας σὲ σχετικὴ μελέτη του ἐξ ἀφορμῆς τῆς «λειτουργικῆς κινήσεως» στὴν Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἐπι-

σημαίνοντας τὶς ἐκτροπὲς στὶς ὁποῖες ἔφθασε αὐτὴ κατὰ τὸν μεσαιῶνα και στὴν προσπάθεια ἐπιστροφῆς στὴν πράξη τῆς ἀρχαίας ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας, ποὺ κατὰ βάσιν διασώθηκε στὴν λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καθὼς και σὲ ἄλλη εἰδικὴ μελέτη του, συγκέντρωσε ὅλο τὸ σχετικὸ ὕλικὸ και τὶς ἀναφερόμενες στὸ θέμα αὐτὸ μαρτυρίες. Εἶναι σαφὲς ὅτι και πρὶν γραφοῦν ἀκόμη οἱ εὐχὲς τῆς λειτουργίας και μετὰ ἀπὸ τὴν καταγραφή τους λεγόταν πάντοτε εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ. Θὰ πῆγαινε σὲ μᾶκρος ἢ ἀπαρίθμηση ὄλων αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν. Καὶ μόνο ἡ εὐχή τῆς ἀναφορᾶς, τὸ καίριο αὐτὸ στοιχεῖο τῆς λειτουργίας, ἀποτελεῖ τὸ σοβαρότερο ἐπιχείρημα. Εἶναι ἐκτενέστατη, ἔχει διαλογικὴ μορφή μεταξὺ λειτουργοῦ και λαοῦ, ἐπ' οὐδενὶ εἶναι δυνατὴ ἢ κάλυψή της ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις τοῦ λαοῦ, ποὺ εἶναι σύντομες και προϋποθέτουν τὴν ἱερατικὴ εὐχή, ὅπως και ἡ συνέχεια τῆς ἱερατικῆς εὐχῆς προϋποθέτει τὴν ἀπάντηση τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ ἰσχύει και γιὰ τὶς βυζαντινὲς λειτουργίες, πολὺ ὅμως περισσότερο γιὰ τὶς λειτουργίες τῶν ἄλλων τύπων τῆς Ἀνατολῆς, Ἰακώβου, Μάρκου κ.λπ. Θεωρητικὰ δὲ δὲν νοεῖται τέλεση τῆς θείας λειτουργίας ἢ τῶν ἄλλων μυστηρίων και ἱεροπραξιῶν και ἀναφορὰ εὐχῶν χωρὶς αὐτὲς νὰ εἶναι κατανοητὲς ἀπὸ τὸν λαό, ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἐκ μέρους και γιὰ χάρις τῆς ὁποίας ἀναπέμπονται. Ὁ ἱερεὺς εἶναι τὸ στόμα, ὄχι μιὰς βωβῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ποὺ μετὰ παρηγορίας ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεὸ Πατέρα διὰ τοῦ ἱερέως και συμμερίζεται τὰ λεγόμενα ἀπὸ αὐτὸν. Αὐτὸ κατὰ βάσιν εἶναι τὸ αἶτημα τῆς «λογικῆς» ἐν Χριστῷ λατρείας, τῆς «ἐν Πνεύματι και ἀληθείᾳ» προσκυνήσεως. Γι' αὐτὸ και ὁ ἀπόστολος Παῦλος προτιμᾷ τοὺς «πέντε λόγους» ποὺ εἶναι καταλήπτοι ἀπὸ τὸν λαό, ποὺ συμερίζεται μὲ τὸ «Ἀμήν» τὴν εὐχαριστία τοῦ προεστώτος, παρὰ τοὺς «μυρίους» ἀκαταλήπτους λόγους ἐκείνων ποὺ εἶχαν τὸ ἐπίζηλο χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ χάρισμα τῆς γλωσσολαλίας (Α' Κορ. ιδ' 1-33). Καὶ σήμερα «ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου» λέγεις τὸ «Ἀμήν», ἀλλὰ ὅταν ἡ εὐχή λέγεται μυστικῶς, δὲν γνωρίζει τί λέγει ὁ λειτουργός. Καὶ αὐτὸς μὲν «καλῶς εὐχαριστεῖ, ἀλλ' ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται». Τὸ «Ἀμήν» δὲν ἀφορᾷ πᾶς στὴν εὐχή, ἀλλὰ σὲ μιὰ σειρὰ δοξολογικῶν ἐκφωνήσεων, ποὺ αἰτιολογοῦν τὸ περιεχόμενο μιᾶς εὐχῆς ποὺ δὲν ἀκούσθηκε. Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τῆς Α' πρὸς Κορινθίους θὰ ἔπρεπε ἰδιαίτερα νὰ μᾶς προβληματίσει και σήμερα. Ἐχει αἰώνιο κύρος.

(Συνεχίζεται)

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

**Μητροπολίτου Ζιχνών και Νευροκοπίου
Σπυρίδωνος**

**Η ΚΑΤΑ ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ
ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ...**

Ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξε πάντοτε, σ' αὐτὸν τὸν τόπο, ἡ ἰδιαίτερότητα τῆς φυσιογνωμίας του, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπεράσπισή του – πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ – ὅσο καὶ ἂν μερικοὶ τὸ κρύβουν ἢ δὲν τὸ δέχονται. Κι αὐτὸ βγαίνει ἄνετα ἀπὸ τὴν κρυστάλλινη ἱστορικὴ ἔρευνα, τὰ ντοκουμέντα, τὶς διάφορες καταγραφές, τὶς μαρτυρίες καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀνθρώπων ποὺ παραθέτει ὁ Σεβασμώτατος συγγραφέας τοῦ βιβλίου.

Μιά τέτοια συγγραφή ἀλήθειας, μνήμης καὶ ἀποτύπωσης τοῦ ἱστορικοῦ μεγαλείου τῆς ἀδοῦλωτης, χριστιανικῆς ψυχῆς τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἀκριβῶς καὶ τὸ πόνημα αὐτό. Μιά συγκλονιστικὴ ἱστορία τῆς πραγματικότητος ποὺ μὲ ἀπλότητα καὶ αἴσθηση εὐθύνης μᾶς σκιαγραφεῖ ὁ σ. διαμέσου τῶν γεγονότων ποὺ ἀναδείχνουν «τοὺς γίγαντες τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς Πατρίδας».

Πρόκειται γιὰ ἓνα βιβλίο - ντοκουμέντο, μὲ ἀδιάσειστα στοιχεῖα. Δείχνει ὀλοκάθαρα τὴν πορεία τῆς Μακεδονικῆς περιοχῆς, ποὺ ποιμαίνει ὁ Σεβ. Ἱεράρχης ἀπὸ τὸ 1974. Καὶ ἡ ὁποία, παρὰ τὶς ταλαιπωρίες, τὶς λεηλασίες, τὰ μαρτύρια, τὶς διώξεις τῶν κατοίκων τῆς, παραμένει ἀκρίτως γενναῖος τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τῆς ὀρθόδοξης πίστεως.

Ὁ σεμνὸς Ἱεράρχης - μαχητῆς καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸ βιβλίο αὐτὸ καταθέτει πλοῦσιο ὑλικὸ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀutoσυνειδησία τοῦ Γένους. Καὶ δίνει τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἱκανοποίηση στὸν ἀναγνώστη νὰ διαπιστώσει, ὅτι πραγματικὰ σ' αὐτὲς τὶς περιοχὲς τῆς Πατρίδας ζεῖ, ὄρα καὶ βιώνεται ὁ πιὸ γνήσιος καὶ διαχρονικὸς Ἑλληνισμὸς, μὲ τὴν πιὸ βαθιὰ πίστη στὴν Ὁρθοδοξία.

Μανόλη Γ. Βαρβούνη

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (Ὁ ἔξ Ἑφέσου)

Κομψό, καλογραμμμένο καὶ προσεγμένο τυπογραφικὰ ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἀκρίτας» εἶναι κι αὐτὸ τὸ βιβλίο στὴ σειρά «Ὁρθόδοξη Μαρτυρία».

Πρόκειται γιὰ μίαν συγκινητικὴν προσφοράν θέματος καὶ γραπτῶν ποὺ ἀποτελεῖ ἓναν ἀκόμα χρυσοῦ κρίκο στὴν σειρά τῶν ἀτέλειωτων Νεομαρτύρων, ποὺ «στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας προσέφεραν τὸν ἑαυτὸν τους θυσία γιὰ τὴν διατήρηση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως ἀλλὰ καὶ ἐθνικῆς ταυτότητας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τιμήθηκαν ὡς ἅγιοι σχεδὸν ἀμέσως ἀπὸ τοὺς ὀρθόδοξους Ἑλληνας».

Σχετικὰ μὲ τὸ Νεομάρτυρα αὐτὸ ὁ Μητροπολίτης Σάμου καὶ Ἱκαρίας κ. Εὐστάθιος σημειώνει στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου:

«Ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Νεομάρτυς, γεννημένος εἰς τὴν Νέαν Ἑφεσον τῆς ἁγιοτόκου Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ πατρὸς Σαμίου, συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν ἡμῶν. Ἀποτελεῖ τὸ καύχημα τῶν χριστιανῶν μας. Εἶναι ὁ προστάτης καὶ πρεσβευτῆς ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Ὁ περιπετειώδης βίος του, ὁ ἐξισλαμισμὸς, ἡ ἔμπρακτος μετάνοια, ἡ φυλάκισις, ἡ αὐτόκλητος ἐμφάνισις ἐνώπιον τοῦ ὀθωμανοῦ κριτοῦ, ἡ θαρραλέα ὁμολογία του... εἶναι παράδειγμα καὶ ὁδοδείκτης».

Γιὰ ὅλα αὐτὰ, μὲ τρόπο τρυφερό, ἀφηγηματικὸ μιλάει ζωντανὰ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Βαρβούνη, ποὺ μεταφέρει τὸν ἀναγνώστη στὶς ἡρωϊκὲς ἐκείνες μέρες τῆς πνευματικῆς ἀνάτασης καὶ πίστεως.

Ἰωάννου Δ. Δρούλια

**ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΚΑΛΙΕΡΓΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΒΙΩΜΑΤΟΣ
ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

Εἶναι εὐχάριστο ὅτι ὀλοένα καὶ πιὸ πολλοὶ ἐρευνητῆς, ἐπιστήμονες, θεολόγοι, λογοτέχνες καὶ δημοσιογράφοι καταπιάνονται μὲ θέματα καὶ προβλήματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν παιδικὴν ἡλικία. Καταλαβαίνουν πιὰ πῶς ὅ,τι ἐγινε μὲ τοὺς «μεγάλους» «οὐκ ἀπογίνεταί» πλέον. Καὶ ὅτι μόνον μέσα στὶς τρυφερὲς ὑπάρξεις μποροῦν νὰ καλλιεργηθοῦν κάποιες ἀξίες, ἀρχές καὶ ἰδεώδη. Πού, στὴν συνέχεια, θὰ βοηθήσουν ὥστε μελλοντικὰ νὰ βρεθεῖ διέξοδος στὸ ἠθικὸ χάος ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερον.

Τὸ θέμα βέβαια εἶναι πολὺπλευρο καὶ πολὺπλοκο. Καὶ ἀφορᾷ τὴν Παιδαγωγικὴν, Διδακτικὴν, Κατηχητικὴν καὶ Κοινωνιολογία. Ὅμως ὁ κ. Δρούλιας ἔχει αὐτὴ τὴν συνθετικὴν καὶ γνωστὴν ἱκανότητα νὰ τὸ διεξέλθει μὲ μαστοριά. Καὶ νὰ δώσει τὶς πρέπουσες λύσεις καὶ κατευθύνσεις. Ὡστε ὁ ἱερέας, ὁ δάσκαλος καὶ οἱ γονεῖς νὰ ἐνισχύσουν τὸ παιδὶ δημογωγικὰ στὴ συγκρότηση τῆς προσωπικῆς του ὀλοκληρώσεως.

Ἡ καλλιέργεια τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἐπείγον καὶ σημαντικὸ μέλημα. Καὶ ὁ κ. Δρούλιας ἀκριβῶς, μαζί μὲ τὶς δικές του ἀπόψεις καὶ εὐστοχες διδασχές, ἐπιστρατεύει κι ἓνα πλῆθος ἀπὸ συγγραφεῖς (βιβλιογραφία) ποὺ καθιστοῦν τὸ βιβλίο του ἀφετηρία γιὰ πληρέστερη ἐνασχόληση καὶ ἔρευνα τοῦ ζητήματος στὸ μέλλον.

Φς

Ἡ ποιμαντική διάσταση τοῦ ἁγιαστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἀναγκαῖες διευκρινήσεις

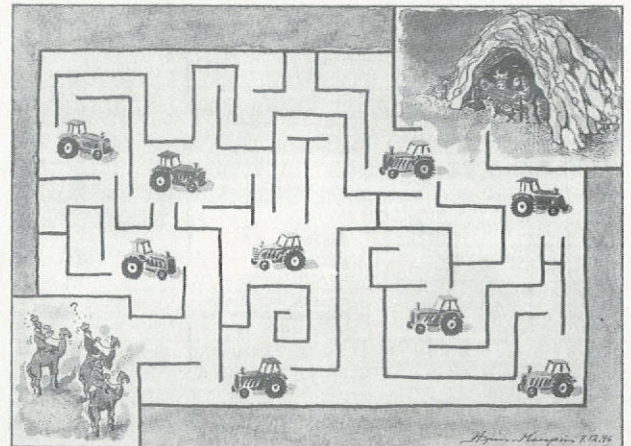
Δὲν θὰ ἤθελα σήμερα, ἀρχίζοντας τὴν παρούσα εἰσήγηση, νὰ τονίσω τὴν αὐτονόητη σπουδαιότητα τῶν Ἐπιμορφωτικῶν Συνάξεων τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Ἱεράς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν*. Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεὶμ ὀρθῶς συνέλαβε τὴν ἀνάγκη καὶ τὴ σημασία αὐτῆς τῆς ἐπιμορφώσεως, τῆς διὰ βίου ποιμαντικῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ σωστὰ ἐπέλεξε τοὺς συνεργάτες του ποὺ θὰ ὀργάνωναν καὶ θὰ ἐμπύχωναν τὸ θεάρεστο τοῦτο ἔργο¹. Τὴν ἐκτίμησή μου γιὰ τὴν ὅλη προσπάθεια διατύπωσε ἤδη ὡς καθ' ὕλην ἀρμόδιος σὲ ἄρθρο μου στὸν «Ἐφημέριο» τῆς 1ης Μαρτίου 1996 (σ. 72-73). Μία ζωντανὴ Ἐκκλησία καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς δὲν παύουν ν' ἀναζητοῦν συνεχῶς τρόπους γιὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὴ διακονία τους καὶ νὰ ἐμβαθύνουν ἀκατάπαυστα στὰ θεμελιώδη γνωρίσματα τοῦ εἶναι Τῆς καὶ στὶς βασικὲς λειτουργίες τοῦ ποιμαντικοῦ Τῆς ἔργου.

Ἀσφαλῶς σήμερα δὲν μὲ καλέσατε νὰ σᾶς μιλήσω ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης τῆς Ποιμαντικῆς καὶ τῆς τέχνης τῆς Διαποιμάνσεως, ἀλλὰ νὰ σᾶς ἀναπτύξω πτυχῆς τῆς ποιμαντικῆς διαστάσεως τοῦ ἁγιαστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ὅποίας ἡ Ποιμαντικὴ μεταξὺ ἄλλων ἐρευνᾷ καὶ διδάσκει τὶς ἐφαρμογές. Δὲν μποροῦσα ὅμως νὰ μὴ θέσω καὶ νὰ μὴ τονίσω τὴ *διήκουσα γραμμὴ* ποὺ πρέπει νὰ πρυτανεύει στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὁποιοῦδήποτε ποιμαντικοῦ θέματος.

Ἡ *γραμμὴ* αὐτὴ ὑποδεικνύει ὅτι κάθε *ἐνέργεια* ποὺ γίνεται μέσα στὴν Ἐκκλησία ἔχει ὡς

* Εἰσήγηση στὰ πλαίσια τῆς Γ' Σειρᾶς αὐτῶν τῶν Συνάξεων ποὺ φέρουν τὸν γενικὸ τίτλο: Ἐκκλησιαστικὴ διακονία καὶ ποιμαντικὲς ἀναζητήσεις. Ἡ σειρὰ Ὀκτωβρίου - Δεκεμβρίου 1996 εἶχε ὡς θέμα «Λατρεία: Θεολογία καὶ διακονία». Οἱ συναντήσεις λαμβάνουν χώρα στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίας Σοφίας Ν. Ψυχικοῦ σὲ ιδεώδεις συνθήκες ὕλικῆς καὶ πνευματικῆς φιλοξενίας. Ἡ δική μου εἰσήγηση ἔγινε στὶς 10 Δεκεμβρίου 1996 ὥρα 5-7 μ.μ.

κύριο στόχο τῆς τῆ συγκρότησης τῆς Μίας Ποίμνης ὑπὸ τὸν Ἐνα Ποιμένα, τῆ συγκρότησης καὶ τῆ συγκράτησης τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ τῆς προσδίδει καὶ τὸν ἐπιθετικὸ χαρακτηρισμὸ *ποιμαντικῆ*. Ἡ *γραμμὴ* αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ μᾶς καθοδηγεῖ στὸ *σχεδιασμὸ* ὁποιασδήποτε *ποιμαντικῆς πρακτικῆς* σὲ κάθε ἐπὶ μέρους λειτουργία τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου (μαρτυρία, λατρεία, κοινωνία, διακονία), ἀλλὰ καὶ στὴν *εὕρεση λύσεων* γιὰ τὸ ὁποιοῦδήποτε *πρόβλημα καὶ τρόπων* γιὰ τὴν ὑπέρβαση τυχόν *ἐμποδίων*.

Ἐμποδία πάσης φύσεως καὶ ὄχι μόνο... τρακτὲρ ἐμποδίζουν τὴν ἐλεύθερη διακίνηση καὶ πορεία μας πρὸς τὴν μεγάλη συνάντηση γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς Μίας Ποίμνης ὑπὸ τὸν Ἐνα Ποιμένα³.

Βλέπετε, ὅτι ἔτσι δικαιώνεται καὶ ὁ τίτλος τῆς Γ' Σειρᾶς τῶν ἐπιμορφωτικῶν σας συνάξεων, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅτι μετὰ τὸ *Λατρεία* ἀκολουθεῖ ὡς ἐπεξηγηματικὸν τὸ *Θεολογία καὶ Διακονία*. Ἐπέμεινα στὴ θεολογικὴ προϋπόθεση τῆς λατρευτικῆς διακονίας μιλώντας γιὰ τὴν ποιμαντικὴ διάσταση τοῦ ἁγιαστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ποὺ πραγματώνεται κυρίως μέσῳ τῆς Λατρείας.

Θεολογικὴ κατανόηση

Ἡ θεολογικὴ θεμελίωση εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ

τὴν κατανόηση τῆς ποιμαντικῆς πράξεως καὶ κά-
θε ἱεροπραξίας. Ὁφείλουμε νὰ γνωρίζουμε τί
κρύβεται καὶ τί ὑπονοεῖται πίσω ἢ κάτω ἀπὸ κά-
θε τυπικό, ἢ τελετουργικὸ σημεῖο. Σὲ πολλοὺς ἢ
Λατρεία, φορτωμένη μὲ τὰ «ἀκατανόητα» ἐκ
πρώτης ὄψεως ἢ ἀνεξήγητα τελετουργικά της, δὲν
ἔχει κανένα νόημα. Ἀπὸ λογικὴ λατρεία γίνεται
γιὰ τοὺς περισσοτέρους μὴ λογικὴ, παράλογη ἢ
μὲ νόημα ποὺ εἶναι κρυμμένο. Χάνεται γιὰ παρά-
δειγμα ἢ συνέχεια τῆς «ἀναγνώσεως» τῆς Θείας
Λειτουργίας, γιὰτὶ ἢ «γραφή» της εἶναι μικτή: μὲ
λόγο, εἰκόνες, σύμβολα, σημεῖα, κινήσεις ποὺ
πρέπει ν' ἀποκωδικοποιηθοῦν, γιὰ νὰ φθάσουν ἢ
καὶ θὰ ταυτιστοῦν τὰ σημαίνοντα μὲ τὰ κατα-
νοούμενα. Θὰ λειτουργήσουν δηλαδὴ ὡς αὐτο-
νόητα. Τὸ σύνολο ὅμως τῶν αὐτονοήτων μιᾶς κοι-
νωνίας χαρακτηρίζεται ὡς *πολιτισμός*. Συμβαίνει,
ὅμως, λόγῳ κοινωνικῶν μεταβολῶν ἢ ἄλλων αἰ-
τιῶν συγκεκριμένα ἄτομα ἢ ομάδες πληθυσμοῦ
νὰ ἀποστασιοποιοῦνται καὶ νὰ μὴ λειτουργοῦν σ'
αὐτὲς τὰ «αὐτονόητα» τοῦ περιβάλλοντος πολιτι-
σμοῦ ὡς αὐτονόητα.

Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ συμβαίνει μὲ τὸν *λειτουργι-
κό* μας *πολιτισμό*. Ἐνῶ γιὰ πολλοὺς τὰ στοιχεῖα
του εἶναι αὐτονόητα γιὰ ἄλλους εἶναι δυστυχῶς
«ἀκατανόητα», χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν
εἶναι καὶ λογικά. Ὡς λογικά ὅμως, εἶναι διδακτὰ
καὶ ἐπομένως διδακτέα. Αὐτὰ θὰ πρέπει λοιπὸν
νὰ τὰ μάθουμε ἐμεῖς καὶ νὰ τὰ μάθουμε καὶ
στοὺς ἄλλους, νὰ τὰ ἐρμηνεύσουμε, καὶ βέβαιον
πὶ νὰ διαβάζουμε σωστὰ αὐτὰ ποὺ διαβάζουμε
καὶ ὄχι κατ' εἰκασίαν Ἡ Θεία Λειτουργία γιὰ
πολλοὺς εἶναι ἕνας *παλαιὸς κώδικας*, ποὺ καὶ
στὴν πὶδ καλὴ περίπτωσι (δηλαδὴ ὅταν διατηρεῖ-
ται ἄριστα, χωρὶς φθορὰς, ἀφαιρέσεις, ἐλλείψεις
κ.λπ.) ἀπαιτεῖ ἐκμάθησι τῆς παλαιᾶς γραφῆς. Συ-
χνὰ ἀπαιτοῦνται καὶ τεχνικὲς γνώσεις, ὥστε νὰ
φθάσουμε κάτω ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπιφάνεια γρα-
φῆς καὶ νὰ διακρίνουμε τὸ κατώτατο ἐπίπεδο λ.χ.
τοῦ παλιμψηστου, τὰ πρώτα χαράγματα ποὺ ξύ-
στηκαν γιὰ νὰ γραφοῦν ἄλλα καὶ ἄλλα...

Μὲ αὐτὰ ποὺ λέγονται, ἐντοπίζουμε τὶς δυσκο-
λίαι, γιὰ νὰ τονίσουμε τὸ χρέος μιᾶς σύγχρονης
Λειτουργικῆς Ποιμαντικῆς, ποὺ ὀφείλει νὰ ἀνα-
ζητήσει καὶ νὰ διασώσει τὸ ἀπολωλός, τὸ χαμένο
νόημα αὐτῶν τῶν κινήσεων, τῶν σημείων, τῶν
συμβόλων, τῶν λόγων.

Ἐποθέτω ὅτι ὁ π. Γ. Μεταλληνὸς στὴν εἰση-
γησὴ του «Θεολογικὴ προσέγγισι τῆς Λατρείας»
θὰ σᾶς μίλησε γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ἐκτενῶς. Ἐγὼ

καθηκόντως, ὡς ποιμαντικὸς θεολόγος, ὀφείλω νὰ
τονίσω τὴ σπουδαιότητα τῆς θεολογικῆς κατανοή-
σεως τῆς λατρείας. Οἱ δομὲς τῆς λατρείας, ὡς
γνωστὸν, εἶναι κατ' ἐξοχὴν δομὲς ποιμαντικῆς, μὲ
τὴν ἔννοια ὅτι ὄχι μόνο πλαισιώνουν ποιμαντικῆς
δραστηριότητες, ἀλλὰ εἶναι καὶ οἱ ἴδιες ποιμαί-
νουσες. Χρειάζεται λοιπὸν οἱ ἐκπρόσωποι, ἐσεῖς
δηλαδὴ, τῆς μαχομένης Ποιμαντικῆς νὰ ἔχετε ἕνα
«μνημόνιο» χρήσιμων λατρευτικῶν στοιχείων γιὰ
τὴν κατανόηση τῆς ἐπιτελουμένης πράξεως καὶ
τὴν ἐξαγωγή τῶν ἀναγκαίων ποιμαντικῶν συνε-
πειῶν γιὰ νὰ τὰ ἐνεργοποιήσετε στὴν ποιμαντικὴ
σας πράξι.

Τί ὅμως νὰ «πρωτομνημονεύσουμε» καὶ τί ν'
ἀφήσουμε δεῦτερο ἢ τρίτο; Κανονικὰ θὰ ἔπρεπε
νὰ ὑπομνηματίσουμε ὅλο τὸ Ἱερατικὸ καὶ ὅλο τὸ
μικρὸ Εὐχολόγιο ἢ Ἀγιασματάριο καὶ νὰ ὑπει-
σέλθουμε σὲ λεπτομέρειες καὶ ἀπορίες ποὺ ἐγεί-
ρονται κατὰ τὴν πράξι. Ὁ χρόνος δὲν ἐπαρκεῖ
γιὰ κάτι τέτοιο. Ἄλλωστε πολλὰ χρήσιμα βρίσκε-
τε στὰ βιβλία τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἰωάννου Φουν-
τούλη καὶ ἰδιαίτερα στὶς Ἀπαντήσεις σὲ *λειτουργ-
γικῆς, κανονικῆς καὶ ἄλλης ἀπορίας* καθὼς καὶ σὲ
ἄλλα λειτουργικοῦ περιεχομένου βιβλία ἄλλων
συγγραφέων.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ κρατήσετε ἀπὸ
τὴ σημερινὴ εἰσήγησι εἶναι ὅτι ὀφείλουμε νὰ
γνωρίζουμε τὸ λόγο ἢ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁ-
ποίους ἔχουν καθιερωθεῖ ὀρισμένες ἱεροπραξίαι
ὥστε ἢ πράξι μας νὰ εἶναι ἐλλόγιμη, νὰ ἔχει δη-
λαδὴ λόγο ὑπάρξεως ποὺ νὰ μπορούμε νὰ τὸν δί-
νουμε παντὶ τῷ αἰτοῦντι καὶ νὰ τὸν ἐνσαρκώνου-
με στὴν πράξι, καθότι οὕτως ἢ ἄλλως εἶναι λόγος
ἐμπρακτος. Οἱ πράξεις αὐτὲς εἶναι ἐλλόγιμες δὲν
εἶναι ἀ-νόητες καὶ ἀκριβῶς τὸ νόημα αὐτὸ πρέπει
καὶ νὰ τὸ βροῦμε καὶ νὰ τὸ παρουσιάσουμε καὶ
νὰ τὸ ἀξιοποιήσουμε ποιμαντικά². Αὐτὸ πρέπει
νὰ γίνῃ ὄχι μόνο σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴ Θεία Λει-
τουργία μὲ τὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριον τῆς Θείας
Εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα μυστήρια
καὶ τὶς ἁγιαστικῆς πράξεις, ἂν θέλουμε νὰ συμμε-
τέχει ὁ λαὸς καθὼς πρέπει καὶ νὰ αἰσθάνεται καὶ
νὰ συνειδητοποιεῖ μέσῳ αὐτῶν τὸ Μυστήριον τῆς
Ἐκκλησίας. Στὴ συνέχεια θὰ ἀναφέρω ἐλάχιστα
μόνο παραδείγματα ποὺ ἐσεῖς μπορείτε νὰ τὰ ἐ-
πεκτείνετε καὶ νὰ τὰ πολλαπλασιάσετε.

Μερικὰ παραδείγματα

Πόσα πράγματα, ἀλήθεια, δὲν εἶναι ἀσαφῆ
γιὰ τὸν πολὺ κόσμον στὰ τελούμενα κατὰ τὸ μυ-

στήριο του Ἁγίου Βαπτίσματος: ἡ σημασία του ἀναδόχου, τῶν ἐξορκισμῶν, τῶν καταδύσεων κ.ο.κ. Ὁ ἄνθρωπος ὁ σημερινὸς ἔχει ἀπωλέσει τὴν ἐπαφή του μὲ τὴ φύση καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐναρμονίσει ὅλα ὅσα ἀναφέρονται στὴν τελετὴ μὲ τὶς τρέχουσες ἀντιλήψεις.

Ἐχοντας χάσει τὴν ἐπαφή του μὲ τὶς προηγούμενες γενεές καὶ ἀγνοώντας καὶ στίς γενικὲς γραμμὲς καὶ στίς λεπτομέρειες τὴν ἱερὰ ἱστορία, δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ καὶ τὴ θέση ὄλων αὐτῶν τῶν ζευγαριῶν ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀκολουθία τῶν ἀρραβῶνων καὶ τοῦ στεφανώματος. Ἀμφισβητώντας τὴν ἀξία τῆς σωφροσύνης καὶ εὐρισκόμενος σὲ ἀδυναμία νὰ συλλάβῃ τὸ βαθύτερο νόημά της δὲν μπορεῖ νὰ τὴν συνδυάσῃ μὲ τὴν εὐφροσύνη μέσα στὸ γάμο.

Διαμαρτύρεται γιὰ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀρρώστια καὶ «θεοδικεῖ» ἀνίκανος νὰ δεχθεῖ τὶς ἰσορροπίες ποὺ τοῦ παρουσιάζει τὸ μυστήριο τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἀρρώστιας, τὸ Ἅγιο Εὐχέλαιο δηλαδή. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀπορρίπτοντας τὴν ἔννοια τῆς ἀμαρτίας ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴ σύνδεσή της μὲ τὸν πόνο καὶ νὰ ζητήσῃ συγγνώμη ἐξομολογούμενος καὶ μετανοῶν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς θεραπείας.

Ἀπωθώντας συνεχῶς τὴ σκέψη καὶ τὴ μελέτη τοῦ θανάτου ἀπὸ τὴ ζωὴ του στέκει ἀμήχανος μπροστὰ στὸν ἀποχωρισμὸ καὶ τοῦ εἶναι δυσβάσταχτη ἢ ἐκδημία καὶ παράλογη ἢ ἀκολουθία τῶν κεκοιμημένων, ἀφοῦ ἔχει ἀπωλέσει τὴν ἐλπίδα τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ ζεῖ μὲ τὸ αἶσθημα ὅτι ὅλα τελειώνουν μὲ τὸν θάνατο, «...αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν».

Σὲ μία ἐποχὴ ὅπου ὁ ἄνθρωπος, παρόλο ὅτι γνωρίζει τὴν ἀδυναμία του, τὴν ἀνημποριά του νὰ τὰ καταφέρει ὅλα, ὑποστηρίζει καὶ ἐπιμένει ἐν τούτοις ὅτι μπορεῖ, πῶς νὰ δεχθεῖ ὅτι ἄλλοι συνάνθρωποί του, ὅπως ἐσεῖς, προσέρχεσθε νὰ χειροτονηθεῖτε μὲ βαθειὰ αὐτὴ τὴν πεποίθησι τῆς ἀδυναμίας, ἰκετεύοντας τὸν Χριστὸ νὰ σᾶς ἀξιώσει στὴν ἀποστολή σας, στέλνοντάς σας, τὴ θεία Χάρη ἢ ὅποια θεραπεία τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναπληρώνει αὐτὰ ποὺ λείπουν;

Ἡ αὐτονομία καὶ ἡ αὐτοδυναμία ποὺ διακατέχει τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο τὸν ἐμποδίζουν νὰ καταλάβῃ αὐτὰ τὰ «παράξενα» καὶ νὰ συμμετέχει στὸ «ἄξιος» καὶ νὰ κατανοεῖ ὅτι ἄλλοι ἔχουν ἐν τούτοις πλήρη συναίσθησι, παρόλο ὅτι κάνουν ὅ,τι μποροῦν, τῆς ἀσθενείας τους καὶ τῶν ἐλλείψεών τους.

Θὰ μπορούσαμε ἀκόμη νὰ διατρέξουμε ἐν συντομίᾳ ὅλες τὶς ἄλλες ἀκολουθίες, ὅπως τοῦ ἀγιασμοῦ, τῆς παρακλήσεως, τῶν εὐχῶν ἐπὶ γεννήσει παιδίου, τὶς εὐχὲς εἰς διαφόρους περιστάσεις καὶ τὶς ἄλλες περιστατικὲς ἀκολουθίες ποὺ φέρνουν τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο καὶ τὰ διάφορα γεγονότα τῆς καθημερινῆς του ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν κύκλων καὶ ὄλων τῶν φάσεων τῆς ζωῆς του, σὲ ἐπαφή μὲ τὴν Ἐκκλησία.

Δὲν χρειάζεται ἀσφαλῶς νὰ ἐπισημαίνουμε ἐκεῖνα μόνο τὰ σημεῖα τῆς σύγχρονης ζωῆς ποὺ δὲν «κολλᾶνε» ἐκ πρώτης ὄψεως μὲ ὅλα ὅσα καταγράφονται στὰ εὐχολογία μας. Ἀπαιτεῖται νὰ σκύψουμε καὶ νὰ ἰχνηλατήσουμε τὰ σημεῖα ἐκεῖνα ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσουν νὰ βροῦμε πάλι τὸ χαμένο δρόμο καὶ τὶς γκρεμισμένες γέφυρες πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Εἶναι κάποιες φορὲς ποὺ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι στήνουμε *ὀδοφράγματα* καὶ ἐμποδίζουμε τὴν κυκλοφορία. Παρόλα αὐτὰ καὶ ὅσο ἀκόμη εἶναι στημένα τὰ ὀδοφράγματα ὀφείλουμε νὰ βρισκόμε *παρακαμπτήριες* γιὰ νὰ περνᾶει ἐκατέρωθεν ὅλος αὐτὸς ὁ ἀποκεκομμένος πλοῦτος ποὺ δὲν φθάνει στὸν προορισμὸ του καὶ ἔτσι νὰ μὴν ἐμποδίζεται ἢ ἐλεύθερη διακίνησι ἀνθρώπων καὶ ἀγαθῶν πρὸς τὸ δρόμο τῆς συγκροτήσεως τῆς Μιάς Ποίμνης ὑπὸ τὸν Ἐνα Ποιμένα, στόχο ἄλλωστε τῆς ποιμαντικῆς διαστάσεως καὶ τοῦ ἁγιαστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἀναφέρομαι στὰ πρόσωπα τῶν αἰδεσιμολογιωτάτου πρωτοπρεσβυτέρου π. Κωνσταντίνου Ἀνδρουλάκη, διὰ τὸ πρῶτον ἔτος λειτουργίας (1995-96), τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μαθαθῶνος κ. Μελίτωνος διὰ τὸ δεύτερον ἔτος (1996-97) καὶ τοῦ πανοσιολογιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Θεοδωρήτου Πολυζωγοπούλου ὡς συντονιστοῦ δι' ἀμφότερα τὰ ἔτη.

2. Γι' αὐτὸ τὸ θέμα βλ. στὸ βιβλίον μου, *Μνήμη καὶ λήθη στὴ Θεία Λειτουργία*, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Λύχνος», 1989, σ. 23-24, 114, 117 καὶ τὸ ἄρθρον μου «Ποιμαντικὴ τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης» στὴν *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, σσ. 118-124.

3. Σκίτσο τοῦ Ἡλία Μακρῆ στὴν «Καθημερινή» τῆς 8.12.1996.

**ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ
(Τοῦ Π. Β. Πάσχου)**

1. ΕΡΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

2. Η ΔΡΟΣΟΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

3. Ο ΓΛΥΚΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

μὲ κείμενα-κηρύγματα ὀρθοδόξου πνευματικότητος.

ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

(Κριτική αποτίμηση τής ευρωπαϊκής μας πορείας)*

Του κ. ΑΝΔΡΕΑ Ν. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

Δρα Θεολ., τ. Έπιθεωρητή Μέσης Έκπαίδευσης Κύπρου

Στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1993) διαλαμβάνεται, βέβαια, ότι ή «Ένωση σέβεται την έθνική ταυτότητα των κρατών - μελών της, των όποιων τὰ κυβερνητικά συστήματα βασίζονται στις δημοκρατικές αρχές»³¹, ή ως τώρα όμως εμπειρία μας, αν και δέν είμαστε ακόμη πλήρες και ισότιμο μέλος τής «Ευρωπαϊκής Ένωσης», μάς δημιούργησε την έντύπωση, ότι πολλά και σέ πολλούς τομείς θά πρέπει νά αλλάξουμε, για νά καταστούμε πλήρως έναρμονισμένοι πρὸς τὰ έν Ευρώπη ισχύοντα. Έκτος κι αν ή έντύπωση αὐτή προήλθε ἀπὸ τήν «κεκτημένη ταχύτητα» μερικῶν ἀπὸ τὸ δικό μας χῶρο, νά προσφέρουν στοὺς ξένους κάθε τόσο «γῆν και ὕδωρ», λόγω τῶν αἰσθημάτων κατωτερότητας πού ἔχουν ἀπέναντί τους ὡς προερχόμενοι ἀπὸ «τριτοκοσμική χώρα» ή για νά δείξουν ότι εἶναι περισσότερο **ευρωπαῖοι** ἀπ' αὐτούς. Εὐχόμαστε νά μὴν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα.

6. Ἡ διομολογιακή και διαθρησκευτική προοπτική

Ἡ προσεχὴς ένταξη τής Κύπρου στήν «Ευρωπαϊκή Ένωση» παρουσιάζει ένδιαφέρον και ἀπὸ μὴν ἄλλη σκοπιά, αὐτή πού ἀφορᾷ τις διομολογιακές και διαθρησκευτικές σχέσεις. Έχει, βέβαια, ή Κύπρος ἀρκετή εμπειρία ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα αὐτό, λόγω τής γειτνίασής της μὲ λαούς, οἱ ὅποιοι ἀνήκουν σέ ἄλλα θρησκευματα, ὅπως εἶναι ὁ μουσουλμανισμὸς και ὁ ἰουδαϊσμός, κυρίως ὁμως λόγω τής ὑποταγής της σέ λαούς, οἱ ὅποιοι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐπιδίωξαν και τήν ἄλλοτρίωση τής ὁμολογιακής της παράδοσης και τής θρησκευτικής της πίστης, ὅπως ἦταν οἱ φράγκοι και οἱ ένετοί, οἱ τουρκοι και οἱ ἄγγλοι.

Αὐτὸς ἦταν κι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους, για τοὺς ὁποίους οἱ ὀρθόδοξοι ἔλληνες τής Κύπρου, ὄχι μόνο δέν ἀνέπτυξαν, ἀλλὰ και ἀπέφυγαν ὁποιαδήποτε διομολογιακή ή διαθρησκευτική σχέση μὲ ὄλους τοὺς πῖδὸ πάνω κατακτητές. Τὸ

μέτρο αὐτό, τής αὐτοπροστασίας τους, οἱ ἔλληνοκύπριοι ἐφάρμοσαν και ἀπέναντι στίς ἄλλες μικρὲς μειονότητες τῶν ἀρμενίων και τῶν μαρωνιτῶν, ἀνεξάρτητα ἀν αὐτοὶ δέν εἶχαν τὸ στίγμα τοῦ κατακτητή.

Τὰ πράγματα ὁμως, τόσο στήν Κύπρο ὅσο και στὸν εὐρύτερο κόσμο, ἔχουν ἀλλάξει σημαντικά, γιατί ἀναγνωρίστηκε, ότι ὁ «διάλογος μπορεῖ νά γίνει ἐρέθισμα για μιὰ στενότερη ἀναζήτηση και βίωση τής ἀλήθειας» και ότι μόνο μὲ αὐτὸν μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ ή «προαγωγή τοῦ ἀνθρώπου σ' ἕναν κόσμο, πού ἐξελίσσεται ραγδαία και ή σταθερὴ πορεία σ' αὐτὸν ἀπαιτεῖ συνεχὴ ἐνημέρωση και κατανόηση»³². Ἡ γενική αὐτή θέση δέν μπορεῖ νά μὴν καλύπτει και τις διομολογιακές και διαθρησκευτικές σχέσεις, ὅταν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη ότι ή πειθὸ μέσα ἀπὸ μιὰ ἐλεύθερη ἀνταλλαγή ἀπόψεων ἀποτελεῖ για τὸν Ἑλληνισμὸ και τήν Ὀρθοδοξία θεμελιώδη δογματική ἀρχή και οὐσιώδη κανὸνα ήθικῆς συμπεριφορᾶς.

Ἡ χρήση τοῦ διαλόγου «ὡς μέσου ἀνάπτυξης μιᾶς ζωντανῆς Ὀρθόδοξης κοινωνίας», κατὰ τὸν ἀρχιμ. Ἄθανάσιο Χατζόπουλο, δέν ἐξυπακούει «τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς ἄξονα ή τόξου ἀνάλογου μὲ αὐτὸ πού εὐαγγελίζονται ὀρισμένοι καιροσκόποι φονταμενταλιστές τοῦ Ἰσλάμ σήμερα και ἔχει φυσικά ἐνοχλήσει προωθώντας μιὰ ἀποδεδειγμένα ἀτελέσφορη θρησκευτική ἀντιπαράθεση»³³. Καὶ ὅπως δείχνουν τὰ πράγματα, αὐτή ή ἀντιπαράθεση θά εἶναι ἀναπόφευκτη, ἀν κρίνουμε ἀπὸ τὸ ρυθμὸ και τὰ ἀποτελέσματα τής μέχρι τώρα διεόδουσης τοῦ Ἰσλάμ στήν Ευρώπη.

Ἀναπτύσσοντας τὸ σημαντικό για τὴν ἐποχή μας θέμα «ὁ πόλεμος τῶν πολιτισμῶν και ή δυναμική θέση τής Ὀρθοδοξίας» ὁ Καθηγητὴς Διονύσιος Μαγκλιβέρας ἀναφέρθηκε στή συστηματική εἰσβολή τοῦ Ἰσλαμισμού στήν Ευρώπη μὲ τὴν ἀνοχή τής ἀνεξιθρησκείας και τής Ευρώπης κι ἐνδιέτριψε στὰ προβλήματα πού προκύπτουν ἀπ' αὐτή τὴν εἰσβολή. Τὰ προβλήματα αὐτά, ὅπως τόνισε, δέν ἔχουν σχέση μὲ τὴν εἰσ-

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 78 τοῦ ὑπ' ἀρ. 4 τεύχους.

αγόμενη τρομοκρατία στον ευρωπαϊκό χώρο, ἀλλ' εἶναι, ἐπίσης, προβλήματα κουλτούρας, νοοτροπίας, τρόπου ζωῆς. Ἀναπόδραστα δὲ αὐτὰ θὰ ὀδηγήσουν σὲ πόλεμο μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ καὶ τοῦ ἰσλαμικοῦ πολιτισμοῦ³⁴.

Ὅπως χαρακτηριστικὰ διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Ἀντώνη Σαμαρᾶ, «δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει, ὅτι ἡ ἴδια ἢ Ε.Ο.Κ. δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ 15 χώρες - μέλη, ἀλλὰ εἰς τὴν οὐσία ἀπὸ 16, ἀφοῦ ὁ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς Κοινότητος ἀγγίζει αὐτὸν τῆς Ἑλλάδος»³⁵. Κατὰ τὴν εὐστοχη παρατήρηση τοῦ **μητροπολίτη Δημητριάδος Χριστόδουλου**, «τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν δικαιολογοῦν ἀνησυχίες καὶ προβληματισμούς. Θὰ διδάξουν ὅμως τοὺς δυτικούς χριστιανούς γιὰ τὰ κεφαλαιώδη πολιτικά των λάθη στὰ Βαλκάνια, ὅπου ἐγκαθίδρυσαν, μὲ ὀδηγὸ τὶς πολιτικές των σκοπιμότητες, ἓνα ἀμιγῶς ἰσλαμικὸ κράτος; Θὰ διδάξουν ἄραγε τοὺς ἡγέτες τῆς Ἑρωπαϊκῆς Ἐνωσης γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσουν ἐρείσματα πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἀπειλῆς ποὺ κινεῖται μὲ ταχεῖς ρυθμούς ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα των;»³⁶.

Ἡ ἀπάντηση ποὺ δίνει ἡ καθημερινὴ πραγματικότητα εἶναι ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες δὲν ἀνησυχοῦν ἀπὸ τὴν ἔξαρση στίς μέρες μας τοῦ ἰσλαμικοῦ καὶ τοῦ φονταμενταλισμοῦ, τοῦ ρατσισμοῦ καὶ τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, ἀγνοώντας ὅτι ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς δὲν ἀνέχεται τὸ διάλογο, δὲν ἐμπνέει τὴν ἐνότητα καὶ τὴ συνοχή, δὲν προάγει τὴν εἰρηνικὴ συνύπαρξη, δὲν καλλιεργεῖ τὴ γόνιμη συνεργασία, ἀλλ' ἀντίθετα ἐπιβάλλει τὴν τυφλὴ ὑπακοή, ἐνσπείρει τὴ διχονοία καὶ τὴ διαίρεση, δημιουργεῖ συνθήκες συνεχοῦς ἀντιπαράθεσης, προκαλεῖ τὸν πανικὸ καὶ ἀφήνει στὸ πέρασμά του μόνον ἐρείπια... Δὲν ἀνησυχοῦν καὶ δὲν προβληματίζονται. Γιὰ ἄλλα μεριμνοῦν καὶ τυρβάξουν. Ἄλλοῦ ἐπικεντρῶνουν τὴν προσοχή τους καὶ ἐκδηλώνουν τὴν εὐαισθησία τους, ἀφήνοντας ἔτσι ἐλεύθερη τὴν προβολὴ στὸν ευρωπαϊκὸν χώρον τοῦ ἀπαίσιου προσώπου τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ.

Οἱ ἄνθρωποι μπορεῖ νὰ διαφέρουν καὶ κατὰ τὶς θρησκευτικὰς τους πεποιθήσεις, οἱ διαφορὲς ὅμως αὐτὲς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς φέρουν σὲ τέτοια ἀντιπαράθεση, ὥστε ἡ συνύπαρξη καὶ ἡ συνεργασία τους, καθὼς καὶ ἡ ἀπὸ μέρους τους ἐλεύθερη ἄσκηση τῶν θρησκευτικῶν τους καθηκόντων νὰ καθίσταται προβληματικὴ ἢ ἀκόμη καὶ ἀδύνατη. Κι ἐνῶ ἀπὸ μέρους μας ὁ θρησκευτικὸς αὐτὸς «πλουραλισμὸς» εἶναι κατανοη-

τός, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἰσλαμιστῶν φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδιανόητος.

Σὲ μέρη τὰ ὅποια «ἐκ παραδόσεως» εἶναι χριστιανικὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσει, παρὰ ἅλλα μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἀριθμὸ τζαμιῶν γιὰ τὶς λατρευτικὰς ἀνάγκες τῶν μουσουλμάνων, ποὺ διαβιοῦν σ' αὐτά. Ἡ ἴδια ἢ παρόμοια κατάσταση δὲν ὑφίσταται στὰ μέρη ὅπου κυριαρχεῖ ὁ ἰσλαμισμὸς καὶ διαβιοῦν ἡ ἐργάζονται χριστιανοί. Ἡ διχοτομημένη Πατρίδα μας ἐπιβεβαιώνει αὐτὴ τὴ διαπίστωση.

Δὲν εἴμαστε ἐναντίον τῆς συνύπαρξης καὶ τῆς συνεργασίας τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν Ἰσλαμισμὸ. Ἐμεῖς, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε νὰ φοβηθοῦμε ἀπὸ ὅποιαδήποτε μὲ τοὺς μουσουλμάνους ἐπαφή, θὰ προσθέταμε ὅτι καὶ διάλογο μαζί τους θὰ μπορούσαμε νὰ διεξαγάγουμε πάνω σὲ θέματα κοινῆς ἐνδιαφέροντος, ὅπως, λόγου χάρι, εἶναι ἡ ὑπεράσπιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιών, ὅπως αὐτὲς διαμορφώνονται κατὰ τὴν πρόοδο τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Τεχνολογίας. Ἡ συνεργασία μας εἶναι νοητὴ, ἐφόσον ἡ ἀρχὴ τῆς συνύπαρξης τῶν δύο Θρησκειῶν εἶναι ἀποδεκτὴ, ἐκεῖ ὅπου τὰ μέλη τους εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναγκασμένα νὰ ζήσουν, ὅπως στὴν Κύπρο, στὴν Θράκη, στὴν Βοσνία κ.λπ.

Ὅπως ὅμως τὰ πράγματα ἐμφανίζονται σήμερα, δὲν μπορούμε νὰ μὴν ἀνησυχοῦμε ἀπὸ τὴν ραγδαία διεΐσδυση τῶν μουσουλμάνων στὴν Ἑυρώπη. Θέλουμε νὰ πιστεύουμε καὶ νὰ ἐλπίζουμε ὅτι οἱ σύγχρονοι φανατικοὶ ἰσλαμιστὲς δὲν θὰ ἐπιτύχουν αὐτὸ ποὺ οἱ πρόγονοὶ τους ἐπιδίωξαν νὰ πραγματοποιήσουν «διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου», δηλαδὴ τὴν εἴσοδό τους καὶ τὴν ἐπικράτησή τους στὴν Ἑυρώπη καὶ τὴ Δύση γενικᾶ³⁷.

(Συνεχίζεται)

31. Βλ. 6ο ἄρθρο, Τίτλο Ι, παρ. Ι τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ (1993).

32. Βλ. Ἀρχμ. Ἀθανασίου Χατζοπούλου, Ὁρθοδοξία καὶ Διάλογος στὴν Ἑυρωπαϊκὴ Ἐνωση σήμερα, περ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Ἔτος ΟΑ', Τεύχ. Α', 1-15 Μαΐου 1994, Ἀριθ. 8, σσ. 287-288.

33. Βλ. Ἀρχμ. Ἀθανασίου Χατζοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 289.

34. Βλ. σχετικὸ ρεπορτάζ στὴν ἐφημ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ, Ἔτος 206, Ἀριθ. Φύλλου 413, 1 Μαΐου 1996, σ. 8.

35. Βλ. Ἀντώνη Σαμαρᾶ, Ἑλλάδα καὶ Ἑλληνισμὸς στίς πύλες τοῦ 21ου αἰῶνα, περ. ΕΠΟΠΤΕΙΑ (1980), σ. 20.

36. Βλ. Μητροπολίτου Δημητριάδος Χριστοδούλου, Τὸ ἀπαίσιο πρόσωπο τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ἐφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ τῆς Κυριακῆς (τῶν Ἀθηνῶν), 1 Σεπτεμβρίου 1996, σ. Α24.

37. Βλ. Ἀνδρέα Ν. Παπαβασιλείου, Ἐκκλησιαστικὰ Ἀνάλεκτα, ἐφημ. Ο ΑΓΩΝ, Σάββατο 4 Μαΐου 1991, σ. 14.

“Όσιος Λεόντιος ὁ ἐκ Στεμνίτσης*"

Τοῦ κ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΘ. ΜΑΡΑΓΚΟΥ θεολόγου - καθηγητοῦ

Ἴδου πῶς περιγράφει τὰ σχετικά γεγονότα ὁ αἰόδιμος Μητροπολίτης Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Πολύκαρπος (Συνοδινός), ἐπικυρῶν τοιοιτοτρόπως μὲ τὸ ἐπισκοπικόν του κύρος καὶ τὴν ἀναμφίβολου λογιότητά του τὰ τῆς ἀγιότητος τοῦ Λεοντίου: «... Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' παρέμεινεν ἀτελής (ἢ Μονὴ Ἁγ. Δημητρίου) ἢ μᾶλλον κατεστράφη ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἀφῆρσαν καὶ τὴν τιμίαν κάραν τοῦ οἴσιου Λεοντίου, ἀσκήσαντος κατὰ τὸ ὄρος Βεζενίκου τῆς Μαντινείας, ἦν μετέφερον, ὡς λέγεται, εἰς τὴν Πρέβεζαν, ὅπου καὶ ἐπωλήθη»³⁸.

Οἱ ἀποδέκτες τῆς κάρας τοῦ Ἁγίου, λόγω εὐρισκομένης σχετικῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς λειψανοθήκης τῆς, ἐπεκονιώνησαν μὲ τοὺς Ἁγιοδημητριάτας πατέρας διὰ νὰ προσέλθουν εἰς Πρέβεζαν πρὸς παραλαβὴν τῆς. Λόγω ὁμοῦ, τῆς ἐκρύθμου καταστάσεως δὲν ἐπετεύχθη τοῦτο.

Κατὰ μίαν ἐκ τῆς Ἱστορίας πληροφορίαν, «κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης (Ὁρλώφ) πολλοὶ Στεμνιτσιῶται μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἀποφεύγοντες τὰς ἀγριότητας τῶν Ἀλβανῶν ἀπῆλθαν εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα...»³⁹. Σηριζόμενοι εἰς αὐτὸ τὸ γεγονός δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν καὶ μίαν ἄλλην ἐκδοχὴν. Μήπως δηλ. τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου διέσωσαν Στεμνιτσιῶται μοναχοὶ ἢ λαϊκοὶ καὶ ἀναγκασθέντες νὰ ἐκπατριστοῦν εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ δὴ εἰς Πρέβεζαν, ὅπου ἠναγκάσθησαν ἐκ διαφόρων κινδύνων νὰ τὴν παραδώσουν πρὸς φύλαξιν εἰς τοὺς ἐκεῖ Χριστιανοὺς.

Ἀναζητῶντες, ἔστω μετὰ παρέλευσιν τόσου μακροῦ χρόνου τὴν τιμίαν τοῦ Ὁσίου κάραν, ἀπεστείλαμεν σχετικῶς ἐπιστολὴν εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης καὶ δὴ εἰς τὸν Πανοσιολ. Καθηγούμενον τῆς ἐκεῖ Ἱ. Μονῆς Προφήτου Ἡλιοῦ, Ἀρχιμ. π. Ἐφραίμ Τουμπέκη, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀπὸ 2.4.96 ἐπιστολὴν του, μεταξὺ ἄλλων μᾶς γράφει: «... Ἐξ ὅσων γνωρίζω δὲν ὑπάρχει σὲ Μονὴ τῆς Μητροπόλεώς μας ἢ σὲ ἐνοριακὸ Ναὸ ἢ κάρα τοῦ Ἁγίου Λεοντίου...».

Τοιοιτοτρόπως δὲν γνωρίζομεν τί ἀπέγινε ἢ τιμίαν κάραν, πολὺ δὲ περισσότερον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Ἁγίου λείψανον. Γνωρίζομεν μόνον, ὅτι «μικρὰ τεμάχια τῶν λειψάνων σφύζονται εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν τῆς Βλαχέρνας, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐναποτεθῆ ἐντὸς μικροῦ κιβωτίου,

ποῦ εἶναι τοποθετημένον ἐπὶ τοῦ μνήματος καὶ ἀποτελοῦν προσκύνημα»⁴⁰.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἱστορικὰ γεγονότα καὶ κυρίως ὅτι ἡ λεηλασία καὶ πυρπόλησις τῆς Μονῆς Ἁγ. Δημητρίου καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀφαίρεσις τῆς κάρας τοῦ Ἁγίου ἐγένοντο τὸ ἔτος 1779, συμπεραίνομεν ἀλανθάστως, ὅτι ὁ Ὁσιος Λεόντιος ἐζήσῃ πρὸ τοῦ 1770 καὶ ἴσως κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ 1650-1750.

ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀδιαφιλονίκητα στοιχεῖα ἀγιασμοῦ ἐνόος μέλους τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ χάρισμα τῆς θαυματουργίας, εἴτε ἐν ζωῇ εὐρισκομένου τοῦ Ἁγίου εἴτε μετὰ τὴν κοίμησίν του. Ὁ Ἁγιος Τριαδικὸς Θεὸς διὰ τῶν σημειοφόρων τοῦ Ἁγίου δοξάζεται καὶ οὕτως οἰκοδομεῖται ἡ Ἁγία Του Ἐκκλησία. Καὶ ὁ Ὁσιος Πατὴρ ἡμῶν Λεόντιος ὁ ἐκ Στεμνίτσης ἦτο σημειοφόρος, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν:

«Μετὰ παρέλευσιν χρόνου, ἀγνώστου πόσου, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἁγίου, τὸ γάλα τοῦ ποιμνίου (διὰ τὸ ὁποῖον ἐκάμαμε λόγον) ἀρχίζε νὰ μωσχοβολᾷ ἀπὸ τὴν στιγμήν, ποῦ ἀρχίζε νὰ “ἄρμεγῃ” μίαν αἶγα. Ὅταν μετὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὁ ποιμὴν ἐπῆγε εἰς τὴν πατρίδα του Στεμνίτσα νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν πατέρα του, εἴτε τί συνέβαινε μὲ τὸ γάλα τοῦ ποιμνίου τοῦ ἀφεντικοῦ του. Ὁ πατέρας του ἐξεπλάγη, διὰ τοῦτο καὶ τὸν συνεβούλευσε νὰ παρακολουθήσῃ τὸ ποίμνιον κατὰ τὴν βοσκὴν καὶ ἰδίως τὴν “γίδα” ποῦ, ὅταν τὴν “ἄρμεγε”, ἀρχίζε νὰ μωσχοβολᾷ τὸ γάλα ὅλης τῆς στάνης».

Ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ ποιμὴν εἰς τὸ ποίμνιον ἔπραξε κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ πατέρα του. Παρηκολούθησε τὴν «γίδα» καὶ τὴν εἶδε νὰ ἀναβαίνει εἰς τὸν ἀπότομον βράχον, νὰ «μπαινῆ» εἰς τὸ σπήλαιον, ὅπου ὁ τάφος καὶ νὰ γλείφῃ τὰ ὀστᾶ. Κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν, νὰ τρώγῃ βλαστάρι ποῦ ἔβγαινε ἀπὸ τὴ μικρὴ στρογγυλὴ τρυπίτσα ποῦ εἶναι εἰς τὸ μέσον τῆς θολωτῆς σκεπῆς τοῦ μνήματος⁴¹. Τὸ ὁποῖον «βλαστάρι» τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐγένετο πάλιν⁴².

Ἄλλο θαῦμα ἀναφέρεται αὐτολεξεῖ ὡς ἐξῆς: «Γενομένης ποτὲ ῥαгдаίας βροχῆς μετὰ χαλάξης καὶ ἐξακολουθούσης ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, πολλοὶ χάνδακες μετεβλήθησαν εἰς χειμάρρους, ὡς φαίνονται (εἰς) τὸ ἀντίπερον μέρος τοῦ παραπλεύρωσ ὄρους τῆς Ζατούνης. Οἱ μοναχοὶ (τῆς Μονῆς Ἁγ. Δημητρίου) ἀπελιπθέντες ἐκ τοῦ διαρκοῦς καὶ πολλοῦ ὄμβρου εὐχηθέν-

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 59 τοῦ ὑπ' ἀρ. 3 τεύχους.

τες ὑψωσαν τὴν κάραν τοῦ Ὁσίου καὶ ἀμέσως κατέ-
παυσεν ἡ βροχή»⁴³.

Ἐξ ἄλλου ἢ καταγεγραμμένη ἀπὸ ἐτῶν προφορι-
κῆ παράδοσις ἀναφέρει καὶ ἕτερα δύο θαυμαστά γε-
γονότα: Εἰς τὸν αὐτεῖον χώρον τῆς Μονῆς Βλαχέρνας
ὁ Ὁσιος Λεόντιος εἶχε φυτεύσει ἕναν ἡμίξερρον πάσ-
σαλον, ὁ ὁποῖος ἐξήνθησε καὶ ἔγινε μεγίστη δρυς, ἡ
ὁποία μετὰ ἀπὸ πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἐξηράνθη καὶ
ἐξυλευθήσαν ἐξ αὐτοῦ οἱ Μπεζενικιώται.

Τὸ ἕτερον ἔχει ὡς ἐξῆς: Ὅταν οἱ Στεμνιτιῶται
μετέφεραν τὸ ἱερόν τοῦ Ὁσίου λείψανον εἰς τὸ χω-
ρίον των, πρὶν μεταφερθῆ αὐτὸ εἰς τὴν Ἱ. Μ. Ἀγίου
Δημητρίου, τοῦτο θαυμασιῶς ἐπέστρεψεν εἰς τὸν τά-
φον τοῦ ἀσκητηρίου, γεγονός τὸ ὁποῖον ἐπανελήφθη
τρεῖς φορές⁴⁴.

Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω θαυμάτων ὑπῆρχον καὶ ἄλλα
προφορικῶς μεταδιδόμενα μέχρι τὸν περασμένον
αἰῶνα, ἄγνωστα σήμερον. Τοῦτο τὸ συμπεραίνομεν
ἀπὸ τὰ προτασσόμενα εἰς τὴν θαυμαστὴν διήγησιν
περὶ ἀρουραίων τοῦ Γέροντος Καλλιστράτου εἰς τὸν
Κώδικα Μ. Προδρόμου, τὰ ὁποία εἶναι τὰ κατωτέρω:
«Ἦκούσαμεν παρὰ τοῦ γέροντος Καλλινίκου διηγου-
μένου πολλὰ θαύματα τοῦ Ἀγίου τούτου, ἐξ ὧν ἔλεγε
καὶ τὰ ἐξῆς...»⁴⁵.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Διὰ τοῦ παρόντος ταπεινοῦ σημειώματος χάριν τι-
μῆς καὶ εὐλαβείας πρὸς τὸν ὁμοχώριόν μας Ὁσιον
Λεόντιον τὸν ἐκ Στεμνίτης, προσεπαθήσαμεν νὰ
συλλέξωμεν καὶ ἐπεξεργασθῶμεν ὅ,τι ἔχει περὶ αὐτοῦ
γραφή μέχρι σήμερον – ὅσα δηλ. γνωρίζομεν – ὥστε
καὶ πλέον γνωστὸς νὰ καταστῆ, ὄχι μόνον εἰς τοὺς
φιλαγίους ἀναγνώστας ἀλλὰ εἰς τὸ εὐρύτερον Σῶμα
τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, πρὸς δόξαν καὶ αἴνεσιν
τοῦ Παναγίου Του ὀνόματος.

Εἶναι πάντως θαυμαστὸν τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὸν
ΙΖ' αἰῶνα μέχρι σήμερον ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδη-
σις περὶ τοῦ Ὁσίου τούτου παρέμεινε ἀμετάπτωτος,
διατηρουμένη κυρίως εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Τιμίου Προ-
δρόμου Γορτυνίας. Εἶναι μάλιστα ὁ μόνος Ἅγιος, ὁ
ὁποῖος λόγῳ χώρου καταγωγῆς (Γορτυνία) καὶ χώρου
ἀσκήσεως καὶ τελευτῆς (Μαντινεία), ἀγκαλιάζει ὀλό-
κληρον τὸν Ἀρκαδικὸν λαόν.

Ἡ δὲ μνήμη τοῦ Ὁσίου ἐνδείκνυται ὅπως τιμᾶται
τῇ Δευτέρᾳ τῆς Διακαινησίμου, ἢ κατ' οἰκονομίαν τὴν
Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου συνορταζομένη μετὰ
τὴν πανήγυριν τῆς Ἱ. Μονῆς Χρυσοπηγῆς εἰς Στεμνί-
την, ἢ τῇ 2αν Ἰουλίου, συνορταζομένη μετὰ τὴν ἑορ-
τὴν τῆς Καταθέσεως τῆς Τιμίας Ἐσθῆτος τῆς Θεοτό-
κου ἐν Βλαχέρναις, εἰς τὸ χωρίον Βλαχέρνα.

Οἱ ἅγιοι, ὅμως, ἀνήκουν γενικώτερα εἰς ὀλόκλη-
ρον τὴν Ἐκκλησίαν, εἴτε εἶναι περισσότερον εἴτε ὀλι-
γότερον γνωστοὶ καὶ ὄντες οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ⁴⁶ δέον
ὅπως καταστῶν, διὰ τῆς ἰδικῆς μας συγκαταθέσεως,

οἱ φίλοι ὄλων μας⁴⁷, ἵνα διὰ τῆς συνηγορίας καὶ μεγί-
στης παρηγορίας των πρὸς τὸν Χριστόν, δυναθῶμεν
«νὰ πολιτευθῶμεν ἀξίως τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθη-
μεν»⁴⁸ εἰς τὴν παρούσαν σύντομον βιοτὴν μας καὶ μι-
μούμενοι αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν «μιμηταὶ Χρι-
στοῦ»⁴⁹, ζήσωμεν κατὰ πάντα ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν,
ἐργαζόμενοι τὰς ἀγίας ἀρετὰς «ἀχρὶς οὐ μορφωθῆ
Χριστὸς ἐν ἡμῖν»⁵⁰ καὶ τέλος πάντων ἀξιωθῶμεν καὶ
τῆς ἀλήκτου χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης «σὺν πᾶσι τοῖς
Ἀγίοις»⁵¹.

Κατακλείομεν ἐδῶ τὸ σημειώμα μας μετὰ τὴν ἀνα-
γραφὴν τοῦ ἀπολυτικίου τοῦ Ὁσίου Λεοντίου ἐκζη-
τούντες ταπεινῶς, δι' αὐτοῦ, τὰς θεοπειθεῖς καὶ ἀγίας
προσβείας του.

Ἀπολυτίκιον Ὁσίου Λεοντίου
τοῦ ἐκ Στεμνίτης.

Ἦχος δ'. Ταχὺ προκατάλαβε.

Στεμνίτης τὸ βλάστημα,
καὶ τῆς Βλαχέρνης φρουρόν,
τιμῶμέν σε, ὅσιε,
τὸν ἐν δακρῶν ῥοαῖς
καὶ πόνοις ἀσκήσεως,
λάμπαντα ἐν ἐρήμοις
καὶ ἐν ὄρεσι ὄντως,
ἐνθα καὶ ὠκειόθης
τῷ Χριστῷ θείῳ πόθῳ.
Αὐτὸν οὖν ἰκέτευε Λεόντιε
σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

(Τέλος)

38. Πολυκάρπου Συνοδίου, Μητροπολίτου
Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου
Προδρόμου ἐν Γορτυνίᾳ, Ἀθήναι 1926, σ. 69 [ἀνάτυπον ἐκ
τῆς «Θεολογίας», τ. Δ' (1926) σσ. 61-68]. Ὁ Πολύκαρπος πα-
ρέμεινε εἰς τὴν Μητρόπολιν Γόρτυνος ἀπὸ 1923-1933, ὅπότε
κατεστάθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Μεσσηνίας, τὴν ὁποίαν ἐποί-
μανεν ἕως τὸ 1945, ὅπότε παρητήθη.

39. Ἀνδριτσοπούλου, ἔ.ἀ., σ. 20. Διὰ τὴν γενικω-
τέραν κατάστασιν ἐπὶ Ὁρλωφικῶν βλ. Γάσου Ἀθ.
Γριτσοπούλου, Τὰ Ὁρλωφικά, Ἀθήναι.

40. Δρακοπούλου..., ἔ.ἀ., σ. 27.

41. Αὐτόθι.

42. Τσαρμπός..., ἔ.ἀ. (1964).

43. Κώδιξ Μ. Προδρόμου Γορτυνίας.

44. Τσαρμπός..., ἔ.ἀ. (1964).

45. Ὁ Καλλίνικος Θεοδοσόπουλος, ὁ διδάξας
τὴν ἀγιογραφίαν εἰς τὸν διάδοχόν του Καλλίστρατον Συνο-
δινὸν ἠγουμένευσεν ἀπὸ τὸ 1873 κ. ἐξ. βλ. Γ. Ἀθ. Γρι-
τσοπούλου, Μονὴ Προδρόμου Γορτυνίας, ἔ.ἀ., σ. 15.
Πρβλ. Β. Χαράλαμποπούλου, ἔ.ἀ., σσ. 76, 95, 113.

46. Ψαλμ. 138,17.

47. Θεοδ. Ἀθ. Μαργακοῦ, Ἡ ἀγιότητα στὴν
Πατερικὴ καὶ μοναχικὴ ἐμπειρία, ἔ.ἀ.

48. Ἐφεσ. 4,1.

49. Α' Κορινθ. 4,16 καὶ 11,1.

50. Γαλ. 4,19.

51. Ἐφεσ. 3,18.

Η ΙΔ΄ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Τοῦ κ. Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Θεολόγου, Μ.Α. Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΙΣΤ΄. Ὁ ἅγιος πατὴρ ἀνέφερε διὰ μακρῶν τὰ ἀφορώντα εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Θεανθρώπου. Ἡ ἐπιχειρηματολογία του ἠντλήθη κυρίως ἐκ τοῦ χώρου τῶν προφητειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἀπεσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ πείσῃ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων κατηχουμένους περὶ τοῦ πραγματικοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ συνέχεια τῆς Κατηχήσεως προβλέπει συστηματικὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἀναφέρει ὅτι εἶχεν ἤδη ὁμιλήσει εἰς τὴν Σύναξιν τῆς Κυριακῆς ἐπὶ τῶν ἀναγνωσμάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀκολουθία κατὰ θεῖαν συγκατάβασιν ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἄνοδον τοῦ Σωτῆρος εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐκεῖ ἐκήρυξεν ὁ ἅγιος χάριν καὶ τῶν πιστῶν καὶ τῶν κατηχουμένων. Ἐφιστάται ἰδιαιτέρως ἡ προσοχὴ τῶν τελευταίων εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου λεχθέντα. Τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν Σύμβολον ἀνέφερε σαφῶς πίστιν εἰς «τὸν ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς»¹⁷¹. Ἰδιαιτέρως ὁ ἅγιος Κύριλλος ζητεῖ ἀπὸ τοὺς κατηχουμένους νὰ ἐνθυμῶνται τὴν ἐρμηνεϊάν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἔδωκεν εἰς τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον τοῦ Συμβόλου. Ὁ ἅγιος ἀναφέρει ἐν συντομίᾳ καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐρμηνεϊάν τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου. Οἱ κατηχούμενοι πρέπει νὰ ἔχουν εἰς τὴν μνήμην των πάντοτε τὸν στίχον τοῦ 46ου Ψαλμοῦ: «ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ»¹⁷². Ἀκόμη καὶ αἱ Ἀγγελικαὶ Δυνάμεις ἔλεγον ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην: «ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν»¹⁷³. Ὡσαύτως οἱ κατηχούμενοι πρέπει νὰ ἐνθυμῶνται τὸν 67ον Ψαλμὸν: «ἀνέβη εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν»¹⁷⁴. Πρέπει δὲ νὰ ἐνθυμῶνται οὗτοι καὶ τὴν προφητείαν τοῦ Ἀμώς: «ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ»¹⁷⁵ καὶ ὅλα ὅσα ἀνεφέρθησαν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς τὴν προηγουμένην ἡμέραν πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν Ἰουδαίων.

Ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν πιστεύουν εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Θεανθρώπου, ἀντιλέγουν πρὸς τοὺς χριστιανούς, θὰ πρέπει οὗτοι νὰ ἐνθυμῶνται τὰ ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ προφήτου Ἀββακούμ. Διότι, ἐὰν ὁ Ἀββακούμ μετεφέρθη ὑπὸ ἀγγέλου, ἀφοῦ ἐκρατήθη

ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ¹⁷⁶, κατὰ πολὺ περισσότερον ὁ Κύριος τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀφοῦ ἀνῆλθεν εἰς νεφέλην ἐκ τοῦ Ὁρους τῶν Ἐλαιῶν, ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν οὐρανόν. Οἱ κατηχούμενοι πρέπει νὰ ἐνθυμῶνται πάντοτε τὰς θαυμαστάς διηγήσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ νὰ ἀποδίδουν τὴν ὑψίστην τιμὴν εἰς τὸν Χριστόν, ὁ Ὅποιος εἶναι ὁ κύριος καὶ αἴτιος τῶν θαυμάτων. Ὁ Ἀββακούμ ἐβαστάζετο, ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς ἀνῆλθε διὰ τῆς ἰδίας Αὐτοῦ δυνάμεως ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Ὡσαύτως ὁ προφήτης Ἡλίας ἀνελήφθη ἐν ἄρματι πυρός¹⁷⁷, ἐνῶ τὸ ἄρμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ μυριάδων ἐπευφημούντων ἀγγέλων. Ὁ προφήτης Ἡλίας ἀνελήφθη εἰς τὴν περιοχὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου, ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνῆλθεν πρὸς τὸν οὐρανὸν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων. Ὁ προφήτης ἔφθασεν ἕως τὸν οὐρανόν, ἐνῶ ὁ Κύριος ἐντὸς τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Ἡλίας εἶπεν ὅτι θὰ δοθοῦν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διπλᾶ χαρίσματα εἰς τὸν μαθητὴν του Ἐλισσαίου¹⁷⁸, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔδωκε τόσην πληρότητα χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς μαθητάς του, ὥστε, ὄχι μόνον νὰ ἔχουν τοῦτο ἐντὸς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ δύνανται νὰ μεταδίδουν τὸ Ἁγιον Πνεῦμα δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν εἰς τοὺς πιστεύοντας.

171. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 3-6.

172. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 8-9, Ψαλμ. 46,6.

173. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 10, Ψαλμ. 23,7.

174. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 11-12. Πρβλ. Ψαλμ. 67,19, Ἐφρσ. 4,8.

175. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 12-13, Ἄμ. 9,6.

176. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 17-18, πρβλ. Δαν. Βηλ 33-37. Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ (Βηλ καὶ Δράκων) ὁ προφήτης Ἀββακούμ ἔλαβεν ἐντολὴν ὑπὸ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου νὰ μεταφέρῃ τροφὴν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Βαβυλῶνα εἰς τὸν Δανιὴλ τὸν εὐρισκόμενον εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων. Τοῦτο ἐπραγματοποιήθη διὰ θαυμαστοῦ τρόπου, διότι ὁ αὐτὸς ἀγγελὸς μετέφερε τὸν Ἀββακούμ εἰς τὴν Βαβυλῶνα, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὴν προφήτην Δανιὴλ τὴν τροφὴν κρατῶν αὐτὸν (τὸν Ἀββακούμ) ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

177. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 24, πρβλ. Δ' Βασ. 2,11.

178. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 182, 28-29, πρβλ. Δ' Βασ. 2,9.

Πατήρ πρὸς Πατέρας

Ὁ ἐξομολόγος Ἱερεὺς, ὁ «ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερος», ὁ «τόπον τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων πληρῶν» (Ζωναράς), κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν (τῆς ἐξομολογήσεως), «τὴν ἑαυτοῦ δανεῖζει γλῶσσαν καὶ τὴν ἑαυτοῦ παρέχει χεῖρα» εἰς τὸν τελεταρχοῦντα ἐν τῷ Μυστηρίῳ ἄορατον Κύριον καί, «ὡς κατενώπιον Θεοῦ» ἐν τῷ πνευματικῷ ἰατρικῷ τοῦ Ἐξομολογητηρίου μὲ δέος μετέρχεται τὴν «ἀνορθωτικὴν τῶν ψυχῶν τέχνην», ἡ ὁποία εἶναι ὄντως «ιατρικὴ ἐκ τῶν δυσχερεστάτων» (Γρηγόριος), καὶ «μετὰ προσηκούσης ἐπιστήμης τὰ κατάλληλα ἐπιθέτει φάρμακα» (Χρυσόστομος). Διότι παραλλήλως πρὸς τὴν παροχὴν ἀφέσεως, δίδει καὶ καταλλήλους συμβουλὰς καὶ σωτηρίους κατευθύνσεις. Διαθέτων, ὡς ἀληθὴς πατήρ, σπλάγχνα οἰκτιρῶν καὶ στοργὴν ἀπέραντον, ἔτι δὲ καὶ πείραν πλουσίαν, ἱερὰν σοφίαν, μὲ ἓνα συνετὸν συνδιασμόν αὐστηρότητος καὶ ἐπεικειάς, ὑπὸ τὸν φωτισμὸν πάντοτε τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ μὴ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς ἀνατόμος ψυχῶν, τεταγμένος νὰ καλλιερῆ καὶ κατευθύνῃ πολυτίμους ἀθανάτους ψυχὰς, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανεν. Ἀρκεῖ ὁ ἴδιος ὁ ἐξομολόγος ὡς καὶ πᾶς κληρικὸς, νὰ θεωρῆ ὑποχρεωσὶν του πρωταρχικῆν, ἵνα, ὡς ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς «σάρκα φορῶν καὶ τὸν κόσμον οἰκῶν», ὑποκείμενος, ἄρα, εἰς πτώσεις καὶ ἀδυναμίας, προσέρχεται ταπεινῶς εἰς ἄλλον Πνευματικόν, εὐλαβῆ καὶ πεπειραμένον, διὰ νὰ καθαρῶν τὴν ἰδικήν του ψυχὴν διὰ τοῦ Μυστηρίου, ὥστε νὰ μὴ συμβαίη εἰς αὐτὸν τὸ θλιβερὸν ἐκεῖνο φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει ἢ παροιμιώδης φράσις: «ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἔλκεσι βροίθων». Ἄλλως τε, ὁ Κύριος δὲν ἐξήρесе τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ἐξομολογεῖσθαι τοὺς κληρικούς, οἱ ὁποῖοι μάλιστα, ὡς συχνότερον κοινωνοῦντες τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἔχουν ἀνάγκη καὶ συχνότερον ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς νὰ ἐξομολογοῦνται μὲ συναίσθησιν βαθεῖαν τῆς ἀναξιότητός των. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχουν νὰ «πληροφορήσουν» τὴν διακονίαν των, διὰ τῆς σωτηρίας καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων καὶ νὰ τὴν «δοξάσουν» (Β' Τιμ. δ' 5, Ρωμ. ια' 13).

(Πρωτοσ. Χρυσοστόμου Γαλοῦρη, εἶτα Μητροπολίτου

Χίου, Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1959).

Αὐτά!

Σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Γιὰ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση, ἅγιος. Γιὰ ὀρισμένους παραχαράκτες τῆς Ἱστορίας, «προδότης».

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε'. Πολλὰ καὶ ποικίλα λέγονται καὶ γράφονται γιὰ τὴν ὄλη στάση τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἐθνομάρτυρα Πατριάρχου, στὴν ὑπόθεση τῆς ἐθνεγεροσίας. Γνωστὲς οἱ πηγὲς ἐκπομπῆς αἰθάλης... Μόνο πὺ καταφέρουν νὰ μουτζουρωθοῦν αὐτές, μιὰ κι ὁ «καπνὸς» – ἀπ' τὴ φωτιὰ πὺ ... «ἀνάβουν» – λειτουργεῖ ὡς μπούμεραγκ. Στὸ προκείμενον, περιοριζόμεστε ν' ἀπαντήσουμε στοὺς παραχαράκτες ἢ μᾶλλον νὰ τοὺς παραπέμψουμε στὸν ἴδιο τό ... σουλτάνο, γιὰ νὰ τοὺς ἐνημερώσει σχετικὰ μὲ τὴ δράση τοῦ ἁγίου Πατριάρχου μας. Παραθέτουμε ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Διατακτικὸ τῆς ἀποφάσεως πὺ ἐξέδωκε ἢ Ὑψηλὴ Πύλη, γιὰ τὴ θανάτωση τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου. Ὅλο τὸ κείμενον τῆς προκήρυξης, τὸ ἀρφωσαν στὸ στήθος τοῦ αἰωρούμενου Λειψάνου. Διαβάζουμε στὸ ἀπόσπασμα:

«... Ἄλλ' ὁ δόλιος ὁ Ἕλληνας πατριάρχης... ἔνεκα τῆς ἐμφύτου διαφθορᾶς τῆς καρδίας του, οὐ μόνον δὲν εἰδοποίησε, οὐδὲ ἐπετίμησε τοὺς ἀφελεῖς (σ.σ. τοὺς ἐπαναστάτες) οἵτινες εἶχον ἀφεθεῖ νὰ ἀποπλανηθοῦν, ἀλλὰ κατὰ τὰ φαινόμενα, αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὀπισθεν τῶν παρασκηνίων, ἔδρα κρυφίως ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως... Ἐβεβαιώθη ὅτι, Πελοποννήσιος ὁ ἴδιος ἐκ καταγωγῆς, συμμετέσχεν εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς ὅλα τὰ αἴσχη τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων ἀπὸ ἄτομα διεφθαρμένα καὶ ἀποπλανηθέντα... Διαπιστωθείσης ὅθεν ἀπὸ πᾶσαν ἄποψιν τῆς προδοσίας, οὐ μόνον κατὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλ' εὐθέως καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους, ἦτο ἀναγκαῖον ἢ ρυπαρὰ ὑπαρξίς του νὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ τῆς γῆς, διὸ ἀπηγγονίσθη, ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων».

Ἐξεδόθη τὴν 19 τοῦ μηνὸς Πετζέπ, ἔτος 1236 (22.4.1821).

— Αὐτά...

Μ. Μελ.